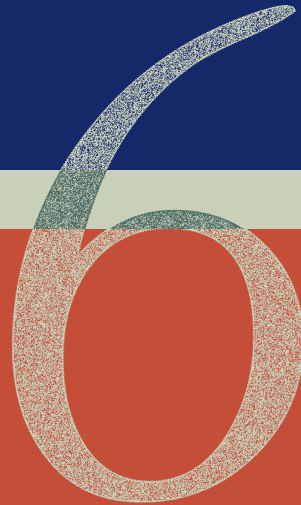

SZÖVEGÉRTÉS – SZÖVEGALKOTÁS

1

Tanulói munkatankönyv

A kiadvány a Nemzeti Fejlesztési Terv Humán erőforrás-fejlesztési Operatív Program 3.1.1. központi program (Pedagógusok és oktatási szakértők felkészítése a kompetencia alapú képzés és oktatás feladataira) keretében készült.

SAKMAI VEZETŐK

PÁLA KÁROLY SAZKMAI IGAZGATÓ

PUSKÁS AURÉL FEJLESZTÉSI IGAZGATÓHELYETTES

RÁPLI GYÖRGYI A PROGRAMFEJLESZTÉSI KÖZPONT VEZETŐJE

FEJLESZTÉSI PROGRAMVEZETŐ

KORÁNYI MARGIT

VEZETŐ FEJLESZTŐK

ARATÓ LÁSZLÓ

KÁLMÁN LÁSZLÓ

SAZKMAI BIZOTTSÁG

BÓKAY ANTAL ELNÖK

BÁNRETI ZOLTÁN

CSEKHALMI ZSUZSA

GYŐRI JÁNOS

SCHEIN GÁBOR

ALKOTÓSZERKESZTŐ

SZARKA JUDIT

SAZKMAI LEKTOROK

A SAZKMAI BIZOTTSÁG TAGJAI

PETHŐNÉ NAGY CSILLA

FELELŐS SZERKESZTŐ

NAGY MILÁN

GRAFIKA

SZŰCS ÉDUA

TIPOGRÁFIA

BÁRD JOHANNA

SULINOVA
Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht.

© **SULINOVA KHT.**

© **SZARKA JUDIT**

A KIADVÁNY INGYENES, KIZÁRÓLAG ZÁRT KÖRBEK,
KÍSÉRLETI-TESTTELÉSI CÉLLAL HASZNÁLHATÓ.
KERESKEDELMI FORGALOMBA NEM KERÜLHET.
MÁSOLÁSA, TERJESZTÉSE SZIGORÚAN TILOS!

KIADJA A SULINOVA KÖZOKTATÁSFEJLESZTÉSI ÉS PEDAGÓGUS-TOVÁBBKÉPZÉSI KHT.

1134 BUDAPEST, VÁCI ÚT 37.

A KIADÁSÉRT FELEL: PÁLA KÁROLY ÜGYVEZETŐ IGAZGATÓ

NYOMDAI MUNKÁK: PÁTRIA NYOMDA ZRT., 2007

J Á T É K

Tanulói munkatankönyv

Fejlesztők

Kas Bence
Papp Ágnes

TARTALOM

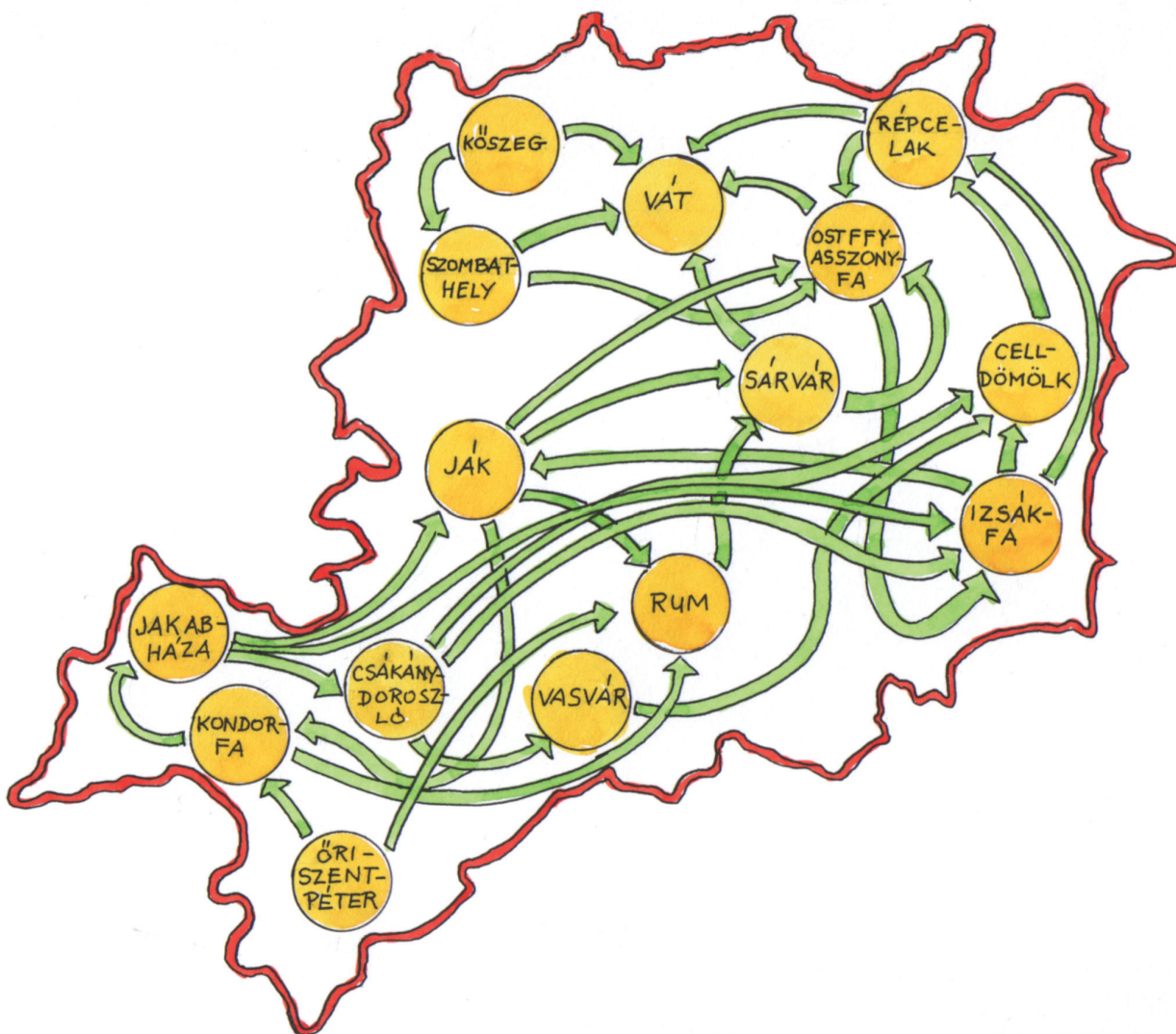
5	JÁTÉK – SZABÁLY – JÁTÉKSZABÁLY
14	A MAGYAR BESZÉDHANGOK
31	CSUPA-CSUPA RITMUS
50	A TAKTIKUS HANGTAN – FONOTAKTIKA
72	A BESZÉDHANGOK VÁLTAKOZÁSA
84	KÖLTÉSZET ÉS JÁTÉK

1. JÁTÉK – SZABÁLY – JÁTÉKSZABÁLY

1. Hogyan juthatunk el a legkevesebb lépéssel Óriszentpéterről Vátra?

Játékszabály:

- (1) Helyezzétek a bábukat az Óriszentpéter mezőre!
- (2) Minden lépés előtt dobjatok fel egy pénzérmét! Akinek fej van fölül, az léphet, akinek írás, az kimarad egy körből.
- (3) Egyszerre mindig csak egyet léphettek, és csak olyan mezőre, amely felé mutat nyíl.
- (4) Minden lépéseketek jegyezzétek fel egy lapra!
- (5) A játékot az nyeri meg, aki a legkevesebb lépéssel jutott el Vátra.

Minden csoport győztes játékosa számoljon be a stratégiájáról!

2. J. K. Rowling: *Harry Potter és a Bölcsek Köve* (Animus Kiadó, Budapest, 2000.) című könyvének végén Harry, Hermione és Ron titokban lemennek a kastély pincéjébe, ahol különböző akadályokon kell átjutniuk. Amikor előttük is, mögöttük is minden lángokban áll, akkor egy rejtvényt kell megfejteniük ahhoz, hogy tovább- vagy visszamehessenek.

Találjátok ki, hogy melyik üvegben mi van!

„Fordulj meg, s menekülj, vagy lépj be a vészbe;

két üveg megsegít, azokat vedd kézbe.

Az egyik visszaküld, a másik előre:

átkelhetsz a tűzön, ha iszol belőle.

Hétből két üvegben jámbor csalánbor van,

de három mérge is rejtőzik a sorban.

Válassz! Csak úgy vethetsz rabságodnak véget,

segítségül kapsz, ím, jó tanácsot, négyet:

Egy: ravasz a mérge, de gondolj csak arra,

mindkét bor mérget lát, ha elfordul balra.

Kettő: a két szélső más ízt rejt, meglátod,

de ha továbbmennél, egyik sem barátod.

Három: küllemében mindegyik palack más,

tudd meg, nem rejt mérget se törpe, se óriás.

Négy: a két második balról s jobbról nézve

hasonló nedűt rejt – védd ezt, vándor, észbe.”

A	B	C	D	E	F	G

3. Oldjátok meg a következő fejtörőt!

Édesanyád születésnapjára egy többször körbetekerhető nyakláncot készítesz. Váltakozva fehér és fekete gyöngyöket fűzöl egymás mellé. Csomagolás közben veszed észre, hogy egy helyen véletlenül három fekete gyöngy került egymás mellé. A gyöngysort nem akarod így átadni, átfűzni pedig nincs elég idő. A problémát tehát meg kell oldanod.

Mit teszel?

.....

.....

.....

4. Igazoljátok vagy cáfoljátok az alábbi állítást!

Igaz, mert:

.....

.....

.....

BIZONYOS SZEMPONTBÓL A TANULÁS ÉS A MUNKA IS JÁTÉK.

Nem igaz, mert:

.....

.....

.....

A játékelmélet

A játékelmélet azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy mi az ésszerű viselkedés olyan helyzetekben, amikor minden résztvevő befolyásolja egymás stratégiáját. A stratégia azoknak a lépéseknek az összessége, amelyeket a cél elérése érdekében megtervezünk. A játékosokra ugyanazok a szabályok érvényesek. Ugyanakkor minden résztvevő felhasználja az ellenfél hibáit is, mellyel a győzelemre, de minimum a döntetlenre törekszenek.

Neumann János a dáma, a bridzs, a póker és a sakkjáték tanulmányozásából indult ki elmélete megalkotásakor. Innen ered a játékelmélet elnevezése és szakszókincse is (játékos, lépés, nyereség stb.).

A játékelmélet alapelve az a feltételezés, hogy ellenfelünk éppúgy képes a legjobb eredményt kiharcolni, mint mi. Ebben az esetben stratégiánk akkor ésszerű (racionális), ha ezzel számot vetünk.

Két játékos esetén nagy valószínűséggel az egyik résztvevő a győztes, a másik a vesztes. Azokat a játékokat, amelyek végén a nyereség mások veszteségével egyenlő, zéró összegű játékoknak nevezzük.

Ha a játékosok között együttműködés alakul ki, akkor kooperatív (pl. kosárlabda, színjátszás), ellenkező esetben a másokkal való szembenállás, a versengés (pl. sakk, tenisz) a szabály.

a) Mi a tapasztalatod? A felnőttek szeretnek játszani vagy nem?

b) Szerinted hogy jobb játszani: egyedül vagy másokkal? Miért?

Amikor játszunk, alávetjük magunkat a játéknak, a JÁTÉKSZABÁLYOKnak. A játék az elsődleges a játékosokhoz, azaz hozzánk képest. Játék közben csak a játék szabályai szerint valósíthatjuk meg önmagunkat, az önkiteljesítés nem mehet a játékszabályok rovására.

Nézzünk egy példát! Az *Activity* társasjáték egyik feladata a pantomim. Ebben az esetben a kártyán lévő fogalmat a játékosnak úgy kell bemutatnia, hogy nem szólalhat meg, nem mutathat rá semmire a testrészein kívül.

Az azonban SZABÁLYTÖRÉS, a játék ellehetetlenítése, ha a társak szándékosan nem találják ki a megoldást. Ezzel meghiúsítják a játék célját, és kellemetlen, akár megalázó helyzetbe hozhatják játékos társukat.

5. Vizsgáljuk meg...

- a) Adjatok elő egy jelenetet osztálytársaitoknak szavak nélkül (mozgással, gesztusokkal, arcjátékkal)! A megértést segítsétek a történethez illeszkedő zajokkal (ajtócsukódás, lépések, lábdobogás, zizegés, súrlódás, dúdolás, sikoltás, berregés stb.)!
Találjátok ki egymás sztoriját!
- b) Folytassátok a történetet úgy, hogy a csoport minden tagjának legyen benne szerepe! Írjátok a megfelelő szövegrészek mellé a margóra a tervezett hangokat és zajokat is.

Az a bizonyos nap ugyanúgy kezdődött, mint Gyógyító Vilmos minden hétköznapja. Reggel korán vizitelt, hogy mielőbb elkezdhesse a műtéteket. Anna, az aneszteziológus fél kilenckor érkezett a megbeszélésre. Tájékoztatta Gyógyító doktort az első esetről.

Közben Kovács bácsit – aki egy autóbaleset következtében bénult le egy éve, és a harmadik sebész próbálta lábra állítani – Marika készítette elő a műtétre: vért vett tőle, bekötötte az infúziót, és nyugtatót adott az idős embernek, aki már semmit nem remélt a beavatkozástól.

Mikor végeztek, a nővér Jenőért kiáltott, hogy viheti páciensét. A beteghordó pár perc múlva meg is érkezett „járgányával”, ám...

6. Hogyan tanulunk meg beszélni?

ÖRKÉNY ISTVÁN: NÁPOLYI

A fiam, a gazember, nem akar beszélni. Nemsokára meglesz két éves, de annyit, hogy papa is csak kegyes úri jókedvében hajlandó kimondani. Másfelől azonban hibátlanul érti az emberi beszédet, s a legbonyolultabb feladatoknak is játszva a végükre jár. „Eridj ki a konyhába, és mondd meg anyádnak, hogy el kell mennem, adjon ebédet.” Kimegy a konyhába, valamit muzsikál az anyjának, két perc múlva itt az ebéd.

Az a legingerlőbb a dologban, hogy ő nem tanulja meg a mi beszédünket, de mi az övét igen. Szép lassan rácsalogatott minket az ő kézzel-lábbal, mutogatással kevert tolvajnyelvére. Ha valamit

keres s megtalálja, fülsértő í-zéssel sikoltja világgá örömét; ha nem találja, egy hosszan elnyújtott nyee-vel adja tudtunkra bosszúságát, de azt is olyan idegtépő hanggal, mint amikor a porcelán tányéron megszalad a kés. Ha szomjas, odacibál a fiókos szekrényhez, ahol tavaly ilyenkor, amikor betegen feküdt, a szaharinos tea állt. Azóta odajárul vízért, s ha megkapta, jóleső hőmentéssel jelzi elégedettségét.

Gondoltam, ebből elég. S tegnap, mikor csak ketten voltunk idehaza, leültünk szépen a szőnyegre, szemtől szembe, s azt mondtam neki:

- Most pedig, kedves fiam, beszélgetni fogunk.
- Höm – mondta elégedetten, s biztató tekintetet vetett rám.
- Nem, fiam – válaszoltam határozottan. – Mi most magyarul fogunk beszélgetni.

Meglóbáltam egy tízdekás papírzacskót, melyre az Édességbolt címe volt rányomtatva, amitől az ő arckifejezése még barátságosabbá derült, azt a gyanút keltve bennem, hogy titokban nemcsak beszélni, hanem talán olvasni is tud már. Szedtem kifelé a nápolyiszeleteket, s bicskával még apróbb szeletekre szabdaltam őket, akkorára, mint egy makkacukor. Mesterségemből kifolyólag tudom, hogy a magyar nyelv milyen gazdag szavakban.

Az elsőt odatartottam az orra elé.

- Mondd szépen: kérek.

Kitátotta s becsukta a száját, jelezvén, hogy oda helyeztessék a nápolyi. Én azonban nem az ő szájába tettem a nápolyit, hanem a magaméba, s nagy gusztussal, ropogtatva kezdtem rágcsálni.

- Nyee! – rikoltott fölháborodásában.

Megmutattam a második nápolyit.

- Mondd szépen: kérek.

Nem mondta. Megettem. Elővettem a harmadikat. Mikor azt is megettem, azt mondta: bebbe, amit még sohasem mondott volt, de nyilván azt jelenti, hogy piszkos zsaroló. A negyedik és az ötödik nápolyi tűnt fel és tűnt el, amikor – a hatodik láttán – egyszerre így szólt:

- Kéek.

Drámai pillanat volt. Ha most odaadom a nápolyit, akkor húsz év múlva az ideggyógyászok hipnotikus álomban fogják leszoktatni a raccsolásról. Meglehet, bestiális apa vagyok: a hatodikat is megettem.

– Csak a grófok raccsolnak, kedves fiam. Mi nem raccsolhatunk, mert a te apád csak egy nyomorult író.

Vidáman elmosolyodott és így szólt:

- Író.

Gyönyörűen mondta. Mint amikor összeroppantunk egy diót, úgy reccsent az az r. Ismerek egy kopasz írót, aki két évre elmenne juhászcutyának, ha egy ilyen r-t ki tudna nyomni magából. Őneki alkalmasint odaadták a nápolyit.

Most már én is odaadtam. Lassan és látható büszkeséggel rágta, talán mert érezte, hogy ez volt az első falat, amelyért megdolgozott. Megmutattam a következő nápolyit.

- Mondd szépen: cukor.

A szóvégi r-t kimondani már férfimunka. Kimondta. Kimondta, hogy kenyér, hogy virág, hogy alma, hogy madár, hogy rocska... Talán egy félóra hosszat csevegtünk kéttagú szavakban; amit mondtam, mondta utánam. Ekkor vérszemet kaptam és így szóltam:

- Mondd szépen: reszkető rózsabokor.

Nézte az én mindent tudó számat, és elkezdte utánaformálni az ő rózsaszínű, puha, számócalevél nagyságú ajkával e két szót. De ők nem akartak világrajönni, megkapaszzkodtak valahol, összegabalyodtak, csak valami alaktalan habarék bukott ki száján. Lehajtotta fejét, és elkezdett sírni. Bennem pedig előtlött valami, valami, amire sohasem gondoltam, amit már régen elfeledtem, s ami soha vissza nem ötlött volna az emlékezetembe, ha sírni nem látom a fiamat – az, hogy amit

tudunk, milyen fáradalmak és kínok és töredelmek árán tudjuk. Elszégyelltem magam, kifújtam az orrát, kezébe nyomtam a nápolyiszacsokot, és kimentem a szobából. Tíz perc múlva benéztem hozzá, még mindig a földön ült, eszegette a nápolyit, és hüppögött.

a) Vizsgáljátok meg az elbeszélés első mondatát! A mondat utal arra, hogy miről szól a történet. Mi a probléma?

.....

b) Mit jelent a *gazember* szó, milyen hangulata van a mindennapokban?

.....

.....

Mit jelent és milyen a hangulata az elbeszélésben?

.....

c) Húzzátok alá a novellában a történetet megelőző időből való eseményeket!

Mi a szerepe az előzmények elmondásának?

.....

d) A fordulópontból megismerjük a szereplők célját.

Mi volt a fordulópont a novellában?

Idézz az elbeszélésből!

.....

.....

e) Írd le, mi az apa és mi a gyerek célja!

.....

.....

f) Mit érezhetett az apa, mit a kislány az elbeszélés alább kiemelt szövegrészeinek időpontjában?

	APA	KISFIÚ
A fiam, a gazember		
Gondoltam, ebből elég		
Nyee!		
drámai pillanat		
büszkeséggel rágta		
reszkető rózsabokor		

- g) Fogalmazzatok meg, hogyan változott meg az apa és a gyerek kapcsolata az elbeszélés végére a fordulóponthoz képest!

.....

.....

.....

.....

- h) Az elbeszélésben olvasott szavak ismeretében vajon meg tudná-e alkotni a kisfiú az alábbi mondatokat?
Véleményeteket indokoljátok is!

Kérek virágot.

Az almának van virága.

Az író madarat kér.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- i) Szerintetek mit jelent az anyanyelv tudása?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

7. Barátod büntetésben van. Nem találkozhattok, telefonon sem beszélhettek, csak írásban kommunikálhattok. Most érkezett az első üzenet, de titkosírással, hogy rajtad kívül senki más ne értse.

- a) Fordítsd le a levelet! Segítségül megadunk néhány betűt.

◇	Θ	Υ	Δ	♠	Ω		Ψ	⊠	∴	Θ	◇	<		{	}	√	Θ	Ψ	♪	}	♣	◇
A					K																	
∅	♥	Θ	Θ	♥	Ω	.		Ω	◇	√	◇		∴	Δ	◆	♪	♠	Ω	Θ	♪	∴	
◇	∴	{	}	^	Ω	.		•	♠	∴		Θ	Υ	⊠	∴	◆		Ω	α	>	⊠	∴
♃	♪	>	∴	◇	Ω	!		♃	^	Θ	◆	♥										
V																						

b) Válaszolj a levélre!
Kódolva!

2. A MAGYAR BESZÉDHANGOK

Amikor írni tanultatok, megtudtátok, hogy a magyar szavakat hangonként írjuk le: egy-egy betű egy-egy hangot jelöl (de vannak többtagú betűk is, mint pl. a *cs* és a *gy*). A következőkben arról lesz szó, hogy milyen beszédhangokat használunk a magyar nyelvben, ezek miben hasonlítanak egymásra és miben különböznek egymástól, és hogy milyen hangokat ejthetünk egymás után a magyar nyelvben.

Az itt megtanultak sokat fognak segíteni a helyesírás jobb megértésében és tudásában, és abban is, hogy az idegen nyelvek tanulásakor könnyebben megbirkózzatok a furcsa hangokkal.

1. Képzeljétek el egy olyan világot, ahol az emberek nem tudnak beszélni!

2. Játsszatok betűláncot!

Játékszabály

- (1) Minden csapat tagjai egyenként mondjanak egy-egy betűt (minden betűtag, az *y* is külön betűnek számít!)
- (2) A csoportok egy-egy tagja ezeket sorban írja le!
- (3) Az a csapat győz, amelyik a leírt betűkből a leghosszabb értelmes magyar szót tudja megalkotni.
- (4) Azt is számoljátok ki, hogy hangokban számolva melyik csapat lett a győztes!

3. Találd ki, hogy juthatsz a vízből a légből!

Minden új szóban csak egy hangon változtathatsz!
Folytasd a sort!

víz, váz,

4. Mit tapasztaltok, ha ugyanazt a mondatot normál hangerővel, kiabálva, suttogva, majd hangtalanul mondjátok el?

.....

.....

.....

.....

5. Olvassátok le társatok szájáról a diktált szavakat!

NÉMÁN DIKTÁLT SZAVAK	HANGOS OLVASÁS ALAPJÁN LEÍRT SZAVAK

- a) Figyeljétek meg a hangtévesztéseket a néma diktálás után leírt szavakban! Mit írtatok általában az alábbi hangok helyett? Vajon miért?

MÁSSALHANGZÓK	MAGÁNHANGZÓK
P →	Á →
M →	É →
G →	A →
K →	U →
T →	Ű →
D →	O →
R →	Ó →
C →	
NY →	
J →	
CS →	

- b) A magán- vagy a mássalhangzóknál volt több tévedés? Mi lehet a magyarázat?

.....

.....

- c) Hozzatok létre hangcsoportokat az a) feladat táblázata alapján!
Az egymással összetéveszthetők kerüljenek egy csoportba!

- d) Milyen nevet adnátok a csoportoknak?
Mi a hasonlóság közöttük?

6. Hogyan csoportosíthatók a mássalhangzók?

7. Alakítsatok csoportokat!

Milyen vonások alapján tudjátok csoportokba sorolni az osztály tagjait?

8. Gyakorlatok beszédhangokkal

- a) A kérdés elhangzása után a választóktól függően adjatok i (= igen), á (= nem), ó (= nagyon-nagyon), u (= unalmas), ü (= ügyes), ö (= bizonytalanok vagytok) hangot!
- b) Olvassátok fel a szósorokat!
Pista–Böske–Miska
Flóri–Vili–Frici–Vali
Tódor–Dani–Nóra–Laci–Róbert–Szilvi–Zénó–Cili–Sára–Zsombor–Csongor
- c) Mondjátok el minél részletesebben és pontosabban, hogy a b) feladat szókezdő mássalhangzóit hol és hogyan képezték!

9. „Tornáztassuk meg” beszédsszerveinket, és figyeljük meg a hatást!

10. A következő kérdések mindegyike a beszédsszervekkel kapcsolatos.

Hogyan működik a tüdő?

.....

.....

Mi a tüdő szerepe a beszédben?

.....

.....

Hol vannak a hangszalagok, és mire valók?

.....

.....

Hogyan vesz részt a gége a beszédben?

.....

.....

.....

Mi történik köhögéskor és suttogáskor?

.....

.....

.....

Mi az orr- és a szájüreg szerepe a beszédben?

.....

.....

.....

Mi irányítja a hangot (levegőt) a száj- vagy az orrüreg felé?

.....

.....

Milyen mozgásokat tud végezni a nyelv?

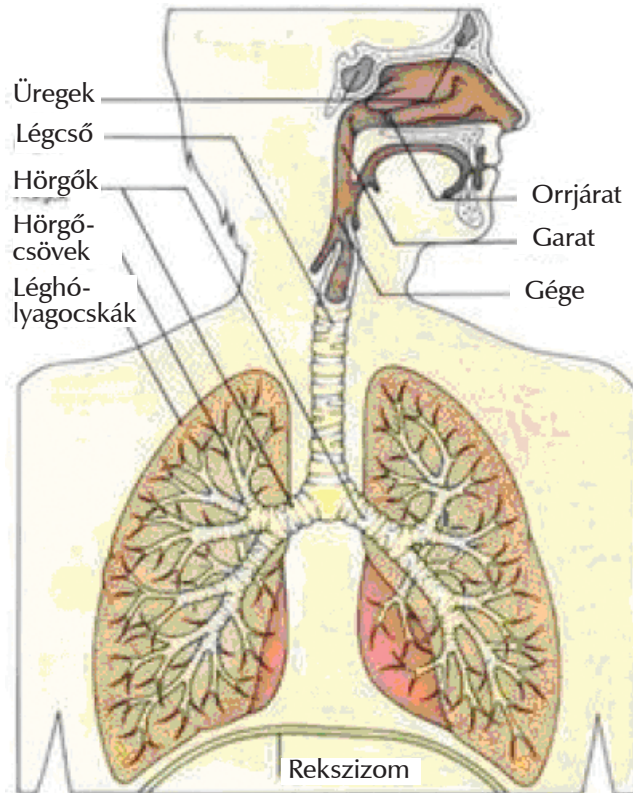
.....

.....

Hogyan vesznek részt a nyelv és az ajkak a hangok képzésében?

.....

.....

11. Ejtsétek ki az egyes magánhangzókat, és figyeljétek meg az ajkak kerektségét!

a) Csoportosítsátok a magánhangzókat kerektség szerint!

A magánhangzókat jellemezhetjük az ajkak kerektségével. Azokat a magánhangzókat nevezzük KEREKnek, amelyeknek az ejtésénél az ajkainkat kerekítjük („csücsörítés”), vagyis amelyeknek az ejtésekor a szájunk két sarka közelít egymáshoz. Amelyeknél nem ez történik, azokat NEM KEREKnek hívjuk.

KEREK MAGÁNHANGZÓK	NEM KEREK MAGÁNHANGZÓK

b) Csoportosítsátok a magánhangzókat más szempontok szerint!

A magánhangzókat másféleképpen is lehet csoportosítani, például aszerint, hogy mennyire nyílik szét az állkapcsunk ejtésük közben. Így vannak NYÍLT, FÉLIG ZÁRT (vagy FÉLIG NYÍLT) és ZÁRT MAGÁNHANGZÓK.

	KEREK VAGY NEM KEREK	NYÍLT, FÉLIG ZÁRT VAGY ZÁRT
Ó		
Ö		
Ú		
Ü		

NYÍLT MAGÁNHANGZÓK	FÉLIG ZÁRT MAGÁNHANGZÓK	ZÁRT MAGÁNHANGZÓK

c) Írjátok be a táblázatba, hogy az eddigiek alapján milyen csoportokba soroltátok az alábbi magánhangzókat!
Mit figyeltetek meg?

d) Ejtsétek folyamatosan az Ó és Ö, majd az Ú és Ü hangokat felváltva! Így: ÓÓÓÓÓÓÓÓ, ÜÜÜÜÜÜÜÜ.
Milyen eltérést tapasztaltatok a hangok kiejtésékor?

e) Vizsgáljátok meg az összes magánhangzót abból a szempontból, hogy elöl vagy hátul van-e a nyelvetek az ejtésük közben!

ELÜLSŐ MAGÁNHANGZÓK	HÁTSÓ MAGÁNHANGZÓK

12. Weöres Sándor a magyar betűk gyakorlásához írt verset. Mi a hangokat fogjuk benne megfigyelni.

- a) Olvassátok el a versrészletet!
- b) Melyik betű gyakorlásához íródhatott a részlet? Milyen hangok fordulnak gyakran elő benne?

.....

.....

Mi erre a bizonyíték? Írjatok szavakat a versből!

- c) Olvassátok fel az egész szöveget betűrendben! Először mondjátok ki a hangot, azután mutassátok be a versszakot!

13. Ejtsétek ki az alábbi hangokat önmagukban!

- a) Melyiket lehet hosszan, folyamatosan hangoztatni, és melyiket nem?

Mássalhangzók: P B M F V T D N L SZ Z C S ZS CS DZS J TY GY NY H R

Magánhangzók: A Á O Ó U Ú E É I Í Ö Ő Ū Ű

	FOLYAMATOS HANGOK	PILLANATNYI HANGOK
MÁSSALHANGZÓK		
MAGÁNHANGZÓK		

- b) Mit figyeltetek meg az arányokról? Hány folyamatos hang van a magánhangzók és hány a más-salhangzók között?

.....

.....

- c) Most próbáljátok ki, hogy a folyamatos hangok közül melyiket lehet befogott orral is ejteni, és melyiket nem?
Hányat találtok, amelyiket nem lehet?
Mi rá a magyarázat?

- d) Tegyétek a kezeteket a torkotokra!
Ejtsétek ki a hangokat önmagukban egyenként, és figyeljétek meg, éreztek-e közben (hang)rezgést a torkotokban?
Melyik hangnál igen, melyiknél nem?

	HANGREZGÉSEL KÍSÉRT („ZÖNGÉS”) HANGOK	HANGREZGÉS NÉLKÜLI („ZÖNGÉTLEN”) HANGOK
MÁSSALHANGZÓK		
MAGÁNHANGZÓK		

Mit figyeltetek meg az arányokról?
Hány zöngés hang van a magánhangzók, hány a mássalhangzók között?

14. Az alábbi szöveg a magyar beszédhangokról szól. Összefoglalja mindazt, amit fontos tudnunk róluk.

- a) Olvasás közben használjátok a szokásos marginális jelzéseket!

A MAGYAR BESZÉDHANGOK KÉPZÉSE

Beszédünk attól érthető mások számára, hogy viszonylag kevés, rendszeresen visszatérő és egymástól jól elkülöníthető elemből áll. Ezek az elemek a BESZÉDHANGOK. A beszédhangok két nagy osztálya a MAGÁNHANGZÓK és a MÁSSALHANGZÓK. Ejtés szempontjából a legfontosabb különbség köztük az, hogy mennyire akadályozzuk beszédszerveinkkel a levegő kiáramlását.

Például a *b* hangot (és az összes más ún. zárhangot) úgy képezzük, hogy a levegő útját teljesen elzárjuk, majd addig növeljük a levegő nyomását, míg a zár felpattan. Próbáljátok ki, akár eltúlozva is! Vagy például a *sz* (és a többi ún. réshang) kiejtésénél a nyelvünk akadályozza a levegő kiáramlását, egy kis résen kell utat törnie magának. A magánhangzók képzésénél viszont akadálytalanul áramlik a levegő.

A kettő között nincs éles határ (pl. az *l* vagy a *h* hang mássalhangzóként viselkedik, holott amikor kiejtjük őket, nem áll különösebb akadály a levegő útjában). A beszédünket általában

a kiáramló levegő útjának szűkülése és tágulása jellemzi (magánhangzóknál kitágul, mássalhangzóknál szűkül), amit a beszédszervek közelítésével és távolításával érünk el.

Nagyon fontosak a beszédhangok képzési tulajdonságai. Ilyen tulajdonság például a MAGÁNHANGZÓK esetében, hogy KEREK vagy NEM KEREK ajkakkal ejtjük-e őket vagy hogy HOSSZÚAK-e vagy RÖVIDEK. A MÁSSALHANGZÓKNAK fontos tulajdonságuk például, hogy NYELVVEL vagy AJAKKAL képezzük-e őket.

Minden egyes beszédhangra a képzési tulajdonságok egyedi kombinációja jellemző. Ezek az illető hang megkülönböztető jegyei. Nyelvenként is változik, hogy mely tulajdonságok a fontos megkülönböztető jegyek. Például nem minden nyelvben megkülönböztető jegye a magánhangzóknak a hosszúságuk.

- b)** Az előzőekben láttuk, hogy milyen fontos képzési tulajdonságai vannak a magán- és a mássalhangzóknak. Ezek alapján különböző szempontokból csoportosíthatjuk őket.

LÉNYEGES JEGYEK A MAGYAR MAGÁNHANGZÓK KÉPZÉSÉBEN

- az ÁLLKAPOCS NYÍLTSA GÁNAK foka („az, hogy mekkorára nyitjuk a szánkat”) szerint megkülönböztetünk NYÍLT (*a, á, e*), FÉLIG ZÁRT (*é, o, ö*) és ZÁRT (*u, i, ü*) magánhangzókat;
- a NYELVHELYZET szerint megkülönböztetünk ELÜLSŐ vagy elölképzett (*e, é, ö, ü*) és HÁTSÓ vagy hátulképzett (*a, á, o, u*) magánhangzókat (ezeket régebben „magas” és „mély” magánhangzóknak is nevezték);
- az AJKAK KERÉKÍTETTSÉGE szerint megkülönböztetünk KERÉK (*o, ö, u, ü*) és NEM KERÉK (*a, á, e, é, i*) magánhangzókat;
- IDŐTARTAM szerint vannak RÖVID (*a, e, o, ö, u, ü*) és HOSSZÚ (*á, é, ó, ő, ú, ű*) magánhangzók.

LÉNYEGES JEGYEK A MAGYAR MÁSSALHANGZÓK KÉPZÉSÉBEN:

- A KÉPZÉS HELYE szerint megkülönböztetünk például AJAKKAL (pl. *p, m*), AJAKKAL ÉS FOGGAL (pl. *f*), NYELVVEL ÉS FOGMEDERREL (pl. *t, l*), NYELVVEL ÉS ELÜLSŐ SZÁJPADDAL (pl. *ty, j*), NYELVVEL ÉS HÁTULSÓ SZÁJPADDAL (pl. *k*) és a GÉGÉBEN (a hangszalagokkal, pl. *h*) képzett hangokat.
- A KÉPZÉS MÓDJA szerint megkülönböztetünk FOLYAMATOS és PILLANATNYI hangokat. Folyamatos hangok például azok, amelyek képzésekor a levegő egy keskeny résen halad át („réshangok”, pl. *sz, v*) vagy amelyeknél az orron keresztül távozik („orrhangok”, pl. *m*). Pillanatnyi hangok azok, amelyek képzésekor a levegő útja elzáródik („zárhangok”, pl. *p, g*). Ide tartoznak azok is, amelyeknél a zár nem nyílik ki teljesen, csak réssé („zár-réshangok”, pl. *cs, dzs*) válik.
- A ZÖNGÉSSÉG szerint megkülönböztetünk ZÖNGÉS és ZÖNGÉTLEN, azaz hangrezgéssel kísért (pl. *v, z*) vagy nem kísért (pl. *f, sz*) hangokat.

15. Válaszoljatok az ábécé soron következő betűjével egymás után a következő kérdésekre!

Az a csoport győz, amelyik 10 perc alatt hosszabb verset ír.
Adjatok címet is a versnek!

Hová? Milyen? Kivel? Miért?

Cím:

A: Alagra aranyhajú Annával andalogni.

B:

C-CS:

D:

E-É:

F:

G-GY:

H:

I-Í:

J:

K:

L:

M:

N-NY:

O-Ó-Ö-Ő:

P:

R:

S:

SZ:

T:

U-Ú-Ü-Ű:

V-W:

Z:

ZS:

16. A következő feladatban figyeljük meg a magánhangzók hosszúságát és ennek a többi képzési jegyhez való viszonyát!

a) Olvassátok fel a szavakat és a mondatokat mindkét leírt változatban!

kór	kor
ágy	agy
párt	part
mér	mer
vér	ver
látogatás	latogatas

Péter végignézett a házon.

Peter vegignezett a hazon.

Állandóan itt tárolják a kabátokat.

Allandoan itt taroljak a kabatokat.

Hálás vagyok.

Halas vagyok.

Mit csinál ez a kópé?

Mit csinál ez a kope?

Hógolyóztál már nyáron?

Hogolyoztal mar nyaron?

Látom, a három nyúl már kész.

Latom, a három nyul mar kész.

b) Mi változott, amikor az ékezetek nélküli szöveget olvastátok?

17. Rendszerezétek a magánhangzókat!

A)–B)–C)

a) Az eddig tanultakat felhasználva gyűjtsétek össze a magánhangzók ejtésének jellemzőit!

- a:;;
- á:;;
- o, ó:;;
- u, ú:;;
- e:;;
- é:;;
- i, í:;;
- ö, ő:;;
- ü, ú:;;

b) A fentiek alapján írjátok be a magyar magánhangzókat az alábbi táblázatba!

	ELÜLSŐ		HÁTSÓ	
	kerek	nem kerek	kerek	nem kerek
ZÁRT				
FÉLIG ZÁRT				
NYÍLT				

B) Nem minden rubrikába került hang.

a) Írjátok három olyan tulajdonságegyüttest, amilyen magánhangzó nincs a magyarban!

-;;
-;;
-;;

b) Van-e ilyen magánhangzó a magyarban? (V: van; N: nincs)

- nyílt, kerek, elülső
- zárt, nem kerek, elülső
- félig zárt, kerek, hátsó

- félig zárt, nem kerek, elülső
 ■ zárt, nem kerek, hátsó

C) Hasonlítsuk össze a magánhangzókat!

a) Gyűjtsetek olyan magánhangzópárokat, amelyek csak egy tulajdonságban különböznek egymástól! Mi a különbség köztük?

b) Gyűjtsetek olyan szópárokat, amelyeket csak az előző feladatban írt magánhangzó-eltérések különböztetnek meg egymástól! Például: *a–o: lap–lop*.

18.A magánhangzók és a mássalhangzók időtartamának jelölése

a) Hogyan jelöljük a hosszúságot a magyar magánhangzóknál, hogyan a mássalhangzóknál?

b) Mit tapasztaltok az alábbi finn példákban?

<i>valmiina</i> 'kész'	<i>turhaan</i> 'hiába'	<i>operaatio</i> 'operáció'	<i>sietää</i> 'kibir'
<i>sammakko</i> 'béka'	<i>kilpikonna</i> 'teknős'	<i>kissa</i> 'macska'	<i>kulttuuri</i> 'kultúra'

19. Rendszerezétek a mássalhangzókat!

A)–B)–C)

a) Az eddig tanultakat felhasználva gyűjtsétek össze a mássalhangzók ejtésének jellemzőit!

p:

b:

m:

f:

v:

t:

d:

n:

sz:

z:

c:

l:

r:

s:

zs:

cs:

dzs:

ty:

gy:

ny:

j:

k:

g:

h:

- b) A fentiek alapján írjátok be a magyar mássalhangzókat az alábbi táblázatba!
Az „oldalsó hang” azt jelenti, hogy a levegő a nyelv két oldalán távozik.
A „pergőhang” pedig azt, amit a mindennapi nyelvben: a hang pergetéssel keletkezik.

NYELVHANGOK							
	Ajak	Ajak-fog	Nyelv-fog	Nyelv-fogmeder	Nyelv-elülső szájpad	Nyelv-hátulsó szájpad	Gége
ZÁRHANG							
ORRHANG							
RÉSHANG							
ZÁR-RÉSHANG							
OLDALSÓ HANG							
PERGŐHANG							

B) Nem minden rubrikába került hang.

- a) Írjátok három olyan tulajdonságegyüttest, amilyen mássalhangzó nincs a magyarban!

- b) Van-e ilyen mássalhangzó a magyarban? (V: van; N: nincs)

- Zöngétlen, ajakkal képzett réshang
- Zöngés, nyelv-elülső szájpadal képzett orrhang
- Zöngés, ajak-foggal képzett réshang
- Zöngétlen, nyelv-hátsó szájpadal képzett zárhang
- Zöngétlen, gégeben képzett réshang
- Zöngétlen, nyelv-foggal képzett oldalsó hang
- Zöngés, ajakkal képzett pergőhang

- c) Adjátok meg az alábbi zöngétlen mássalhangzók zöngés párját! Melyik a két kakukktojás?

s – , p – , h – , t – , k – , sz – , c – , cs – , ty –

C) Gyűjtsetek olyan mássalhangzó párokat, amelyek csak egy jegyben különböznek egymástól!

Mi a különbség köztük?

.....

.....

.....

.....

a) Alakítsátok át a szavakat úgy, hogy csak a mássalhangzók zöngességét változtatjátok meg, ahol lehet! Milyen szót kaptatok?

géz → kész

gomb →

bab →

bég →

zár →

tél →

dér →

b) Gyűjtsetek szavakat, szó párokat az alábbiak szerint!

Ha egy mássalhangzó zöngességét megváltoztatjuk, egy másik értelmes szót kapunk:

pl. gép → kép

.....

.....

Ha egy mássalhangzó képzéshelyét megváltoztatjuk, egy másik értelmes szót kapunk:

pl. vár → zár

.....

.....

Ha egy mássalhangzó képzésmódját megváltoztatjuk, egy másik értelmes szót kapunk:

pl. mér → bér

.....

.....

Van-e DZ és DZS a magyarban?

Néha nem teljesen egyértelmű, hogy mikor tekinthetünk egy hangzó elemet önálló hangnak, illetve két hang kapcsolatának. A magyarban a zár-réshangok (pl. c, cs, dz, dzs) között merülhet fel a kérdés: Vajon a C önálló hang vagy a T és az SZ hangok kapcsolata? Vajon a DZS és a DZ önálló hangok vagy a D + ZS, illetve a D + Z hangok kapcsolata?

A kérdést nyilvánvaló, hogy nem lehet az íráskép alapján eldönteni, azaz az alapján, hogy a C egyjegyű, míg a DZ és a DZS többjegyű betűkből állnak. Az írásképnek ilyen módon nincs köze a hangzáshoz. A nyelvészek nyelvi érveket keresnek az ilyen kérdések elöntéséhez.

Régebben úgy vélték, a DZ önálló zárréshang, mára azonban a nyelvészek elvetik e nézetet, és a következő érvekkel indokolják véleményüket. Egyrészt nincs olyan magyar szó, amely DZ-vel kezdődne, másrészt amikor szó belsejében vagy végén van, mindig hosszan ejtjük (edzés, bodza). A többi magyar mássalhangzóra (például a C-re és a DZS-re) ez nem igaz: mindegyikkel kezdődnek szavak, és mindegyik előfordul röviden szavak belsejében vagy végén. A DZ különös viselkedését úgy magyarázhatjuk tehát a legegyszerűbben, ha a D és a Z kapcsolatának tekintjük.

Ugyanezen érvek miatt viszont úgy vélik, DZS mássalhangzónk van. Hiszen DZS-vel számos szó kezdődik, pl. dzsem, dzsungel, dzsessz, és előfordul az is, hogy a szavak belsejében röviden ejtjük (pl. fridsider).

20. Gyakoroljátok a nyelvtörők felolvasását!

Ügyeljete a mássalhangzók pontos kiejtésére!

VIDOR MIKLÓS: NYELVGYÖTRŐK

Szegény legény e vén cserény alatt,
elél evén szerény lepényhalat,
szeszély fején e szép keménykalap,
de félek én mesém henyén halad,
s felén e rémlegény belém harap.

Zabra zebra
zsebre zabra,
habra rebbents,
hebrents babra
ugra-bugra, zsupsz a sutra,
pulyka húzta, pudva, dudva,
lukba rúgva fúlt a kútba.

**Roppant bottal
koppantottam
szöcském csacskán
szökkent,
papnadrágban
kappant fogtam,
macskám fecskét
hökkent.**

KISS ANNA: BÖGRE-BÁL

Bödön ledübben
Réztál lecsattan
Fazéknak lángon
Tejhabja lobban
Rebben a lámpa
Daráló járja
Egerek jönnek
A bögre-bálba
Kemence döngi
Vastepsi zengi
Fütyül a kulcsluk
Nincs itthon senki

KISS DÉNES: <i>KORONG FOROG</i>		
Görbe bögre forog körbe. Karimája Kerek pörge.	Korongokon hengeredik, kerekdeden forgolódik.	Derengett, borongott, merengett, szorongott, kerengett, dorongott, de nem vett korongot.
Pördül-görbül kerekedve. Fürge bögre forog körbe.	Korong forog körbe-körbe. Kerekedik görbe bögre.	

(Montágh Imre: *Nyelvművelés. A beszéd művészete*. Múzsák, Budapest, 1989.)

21. Kilépőkártya

1. A beszédhangokkal kapcsolatos részben számomra ez a feladat volt

unalmas:

szórakoztató:

meglepő:

2. Melyik mássalhangzók hasonlítanak a leginkább a magánhangzókra?
Válaszodat indokold is meg!

.....

.....

.....

3. Keress egy olyan különbséget a magyar beszédhangok között, amelyet az írásuk is tükröz!

.....

3. CSUPA - CSUPA RITMUS

1. Doboljátok le az alábbi sorozatokat!

Mondjátok el ritmusnevekkel is őket (– tá; ∪ ti)!

– ∪
 – ∪ – ∪ – ∪ – ∪
 ∪ – ∪ – ∪ – ∪ –
 – ∪ ∪ – ∪ ∪ – ∪ ∪ – ∪ ∪
 ∪ ∪ – ∪ ∪ – ∪ ∪ – ∪ ∪ –
 – ∪ ∪ – – – ∪ ∪ – –
 ∪ ∪ ∪ ∪ – – ∪ ∪ ∪ ∪ – –
 ∪ ∪ – – ∪ ∪ ∪ ∪ – – ∪ ∪
 ∪ – ∪ – ∪ – – ∪ – ∪ – ∪ – –

Írjátok le a hallott ritmuselemeket!

.....

.....

2. Doboljátok le a megtanult mondóka ritmusát!

3. A szavaknak és a mondatoknak is van ritmusuk.

- a) Hány ritmuselem (tá, ti) van az alábbi szavakban?
 Hogyan lehet megállapítani?

labda:

zongora:

abrakadabra:

kulcs:

tengeralattjáró:

elfelejtettétek:

megszentségteleníthetetlenléteskedéseitekért:

- b) Írjátok be a táblázatba az alábbi szavakat a megadott ritmusmintákhoz!
 Mely szavak lesznek hasonló mintájúak?

haladó, Petike, fakutya, szálloda, almafa, kanapé, térzene, pilóta,
 paróka, ruhabolt, lehajolt, kivitte, leteszi, belökte, kellene, katona

∪ ∪ ∪	– ∪ ∪	∪ ∪ –	∪ – ∪

- c) Vizsgáljuk meg, miben hasonlítanak az egyforma ritmusú szavak!
Mi számít a beszédben hosszú (tá) és rövid (ti) ritmikai egységnek?

.....

.....

.....

- d) Jelöljétek az alábbi szótagok, szavak, mondatok ritmusviszonyait!
Doboljátok is le őket!

kert	tíz	ma	cső	arc
kutya	macska	birka	bíró	szalonna
katona	dáridó	ananász	kókuszdió	cipőfűző
diótörő	rugósbicika	ügyintéző	karikatúra	látogatások

Megettem az ebédet.

Elintéztem az elintézendőket.

„Mikorra a patak vize tükörré lett, /

melybe ezer csillag ragyogása nézett, /

Jancsi Iluskáék kertje alatt vala, /

maga sem tudta, hogy miképp jutott oda.”

- e) Hányféleképpen szótagolhatók az alábbi szavak? Miért?

templom:

Alfréd:

autó:

- f) Írjátok szavakat az alábbi ritmusképletekhez!

- :

∪ :

-- :

-∪ :

∪- :

UU:

U-U:

UUU:

-U-:

UU-:

--UU:

U-U-:

-U-U:

g) Írjatok mondatokat az alábbi ritmusképletekhez!

--UU--UU--UU:

-U-U-U-U-U-U-U:

U-U-U-U-U-U-U-:

U--U--U--U--:

-UU-UU-UU-UU:

-UU-UU-UU-U:

4. A beszéd ritmikai egységei

Olvassátok el a szöveget! Használjátok a marginális jelzéseket!

A beszéd ritmikai alapegysége a SZÓTAG. Minden szótagnak van egy „középpontja”, leghosszabb része, az ún. MAG. A magyar nyelvben csak magánhangzó lehet a mag, míg egyes idegen nyelvekben lehetnek mássalhangzók is.

Például: a csehben lehet *r* vagy *l* is (*krk* 'torok', *vlk* 'farkas'; az angolban *n*, *m* vagy *l* (*dungeon*, ejtsd: [dandzsn] 'börtön', *rhythm*, ejtsd: [ridm] 'ritmus', *pebble*, ejtsd: [pebl] 'kavics', esetleg *r* (*butter*, ejtsd: [batr] 'vaj').

A magyarban tehát minden szó annyi szótagból áll, ahány magánhangzó van benne. Hogy egy szótag hosszú vagy rövid, az a magánhangzó hosszúságától és az utána következő mássalhangzók számától függ.

Egy szótag akkor számít ritmikailag RÖVIDnek, ha

- rövid magánhangzó van benne és
- a szó belsejében csak egy mássalhangzó követi a magánhangzót (pl. a *barát* első szótagja), a szó végén pedig egy se (pl. az *alma* szó második szótagja) – ezt röviden úgy mondjuk, hogy a szótag nyílt.

A HOSSZÚ szótag tehát vagy zárt (pl. az *almafa* első szótagja vagy a *köt* szó), vagy hosszú magánhangzót tartalmaz (akár NYÍLT a szótag, mint a *város* első szótagja, akár ZÁRT, mint a *táltos* első vagy a *barát* második szótagja).

Egyes nyelvekben előfordulnak kettős magánhangzók, ún. diftongusok is, melyek nem számítanak két szótagonak. Pl. az angolban az *ei* vagy az *ou* az *eight* (ejtsd: [éjt] 'nyolc') és a *sour* (ejtsd: [saur] 'keserű') szavakban. Néha magyar szavakban is ejtünk kettős magánhangzót, például az *autó* szót sokszor két szótagként ejtjük.

5. Ötödikben már volt szó az ún. összetett szavakról.

Az alábbi szavakat úgy hoztuk létre, hogy két összetett szót összeolvasztottunk!

- a) Írjátok le az eredeti két összetett szót, majd húzzátok alá a közös részüket!

ablakmosómedve:

játszóházmester:

adatbankrabló:

életfakopáncs:

gyeplabdárózsza:

vérfürdőruha:

mosogatórongyrázás:

- b) Találjátok ki jelentést a humoros kifejezésekhez!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

6. Olvassátok el a párbeszédet!

LÁZÁR ERVIN: PÁVÁRBEVESZÉVÉD

- Turgudsz irgígy bergeszérgélnirgi?
- Nergem.
- Hávát ivígy?
- Ivígy seve.
- Avakkovor nevem tuvuduvunk beveszévelgevetnivi.
- Bivizovony.

- a) Találjátok ki, mi a kétféle „madárnyelv” szabálya!

1. „madárnyelv”:

.....

.....
2. „madárnyelv“:

.....
.....
.....
b) Mitől humoros a szöveg?

c) Próbáljátok ki, tudtok-e „madárnyelven” beszélni!

Írjatok rövid levelet valamelyik madárnyelven egy másik csoportnak!

.....
.....
.....
.....
.....
d) Válaszoljatok a kapott levélre!

7. A pogány szertartás

a) A *pogány* szónak többféle jelentése található az értelmező szótárakban.

Válasszátok ki, melyik kapcsolódik a vershez!

Véleményeteket indokoljátok is!

POGÁNY

I. melléknév

1. (*vallásügy*) Az egyistenhívő vallások felfogása szerint általában több istent hívő. a) Ilyen személyre jellemző, vele kapcsolatos. *Pogány erkölcsök, hit, szokás, vallás.* b) Ilyen vallással kapcsolatos. *Pogány áldozat, pap, templom.*

2. (*rosszalló*) Vallási felfogás szerint: istentelen, hitetlen személy, nem keresztényi v. általában nem vallásos magatartás, megnyilatkozás, mód. *Pogány beszéd, élet, érzékiség.* a) (*költői*) Olyan személy vagy megnyilatkozás, akit vagy amelyet nem kötnek vallástól megszabott erkölcsi törvények, szokások; minden gátlástól szabad.

3. (régies, irodalmi nyelvben) A török háborúk korára vonatkoztatva: muzulmán személy. Ilyen személyre jellemző, ilyen személytől eredő, ilyen személyhez tartozó.

4. (átvitt értelemben, kissé népies) Kegyetlen, cudar, szörnyű <személy, dolog>. *Pogány bánásmód*; *pogány egy étel, ital*. a) (határozószószerűen; népies, tréfás) Pogányul, pogány módon: b) kegyetlenül; *pogányul elbánt vele*; c) rendkívüli mértékben, roppantul, szörnyen. d) (átvitt értelemben, ritka) Konok, megátalkodott <személy>.

II. főnév

1. (régies, irodalmi nyelvben) <A török háborúk korára vonatkoztatva:> A török sereg, nép. a) Az oszmán birodalom.

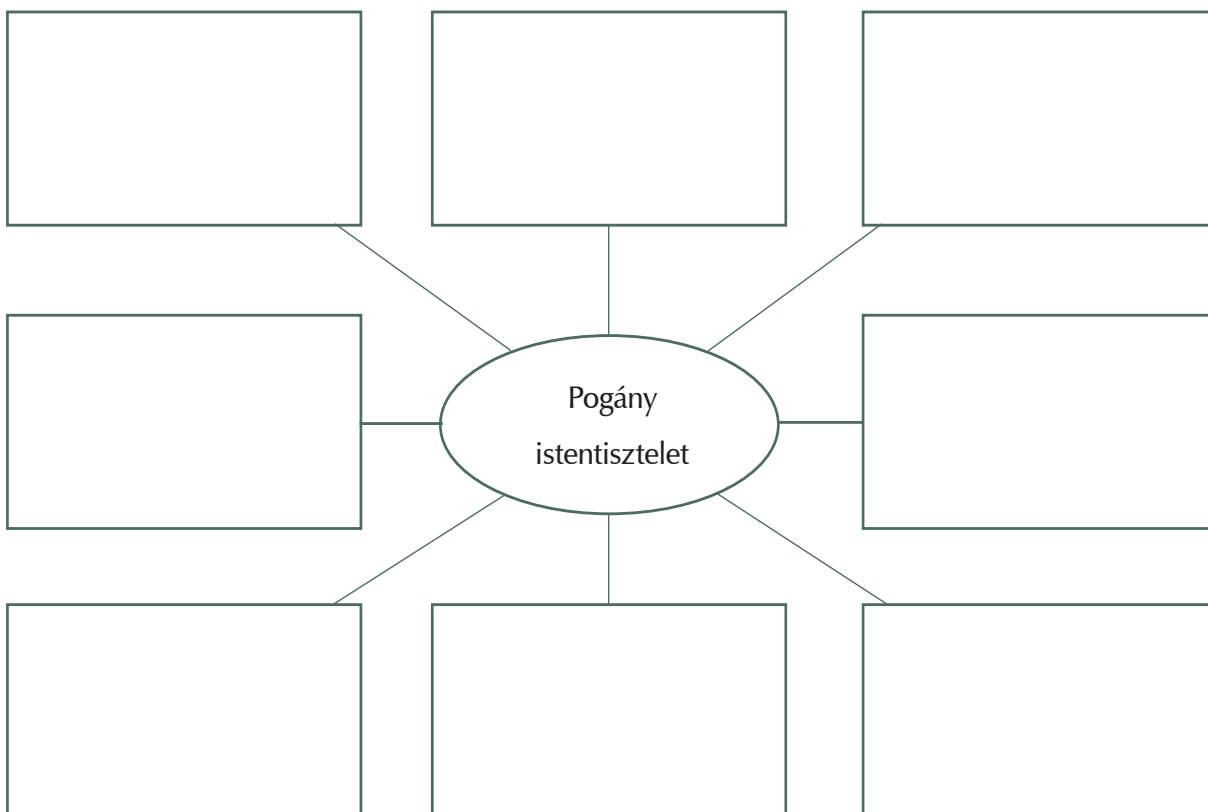
2. (bizalmas, tréfás) Az az ember, aki kereszténynek született, de még nincs megkeresztelve. *Kis pogány: meg nem keresztelt újszülött*.

b) Olvassátok el az *istentisztelet* szó jelentését!

ISTENTISZTELET főnév (vallásügy)

Pap vezetésével s a hívők részvételével, többnyire templomban tartott, nyilvános vallási szertartás, ill. énekkel és imádsággal kísért igehirdetés. *Evangélikus, katolikus, református, stb. istentisztelet*.

c) A két szó ismeretében értelmezzétek a *Pogány istentisztelet* verscímet! Minden gondolatot bátran írjatok be a gondolatszervezőbe!

- d) Készüljete fel a vers előadására!
A szöveg A), B), C) részleteit csoportonként közösen, a kék vonallal jelölt részeket mindannyian mondjátok!

PAPP TIBOR: *POGANY ISTENTISZTELET*

*Tiszta az ünnepi tisztás
kard-hegye éles a hold
fákon lóg a sötétség
kőr közepében a tűz*

- A) Olvassátok el a versrészletet, majd készüljete fel az előadására!
a) Jelöljéte a sorok alatt a szótagok ritmikai értékét!
b) Tervezzéte meg, ki melyik részt olvassa fel, milyen hanggal érzékeltetete a – jeleket, milyen mozgásokkal kíséritek a szöveget!

zene zúg bőg / tűz ég puha tűz

vad zene zúg bőg / dob – – –

dob – – – / dob dob dob zene

dob – – – / kürt szól duda szól

síp szól duda szól / duda szól kürt szól

síp szól húr peng / bong zsong buja hang

bőgő zene búg / tűz ég puha tűz

harsona harsog / dob pergésben

ének kórus / zeng – – –

üst-dob kong bong / peng – – –

kong peng kong bong / cseng – – –

síp szava siklik / s tűz ég fű közt

dobszó kürtszó / csík száll égig a

rozsdás égig / fölcsap csíkban a

füst – – – / dob dob zene

üsd – – – duda / dob dob dob duda

dob duda dob duda / üsd – – –

B) Olvassátok el a versrészletet, majd készüljétek fel az előadására!

- a) Jelöljétek a sorok alatt a szótagok ritmikai értékét!
- b) Tervezzétek meg, ki melyik részt olvassa fel, milyen hanggal érzékeltetitek a – jeleket, milyen mozgásokkal kíséritek a szöveget!

---- / fut a lova fut a lova

dob tőr tánc tűz / tíz ---

dob tőr tánc tűz / tíz tűz tánc tőr

dob --- / dob ---

dob dob dob zene / dob ---

dob duda duda duda / dob ---

dob dob dob dob / dob ---

síp szava kürt szava / csattog a lópata

ordít a bömböl a / duda duda duda duda

síp szava kürt szava / duda duda duda duda

két kéz két kés / duda duda duda duda

két kupa négy kupa / duda duda duda duda

dob --- / dob tő tánc tűz

tíz tűz tánc tőr / vér völgy víz vár

füst csík tűz csőr / dob ---

dob dob dob zene / dob ---

dob duda duda duda / dob duda dob duda

dob --- / ----

C) Olvassátok el a versrészletet, majd készüljétek fel az előadására!

- a) Jelöljétek a sorok alatt a szótagok ritmikai értékét!
- b) Tervezzétek meg, ki melyik részt olvassa fel, milyen hanggal érzékeltetitek a – jeleket, milyen mozgásokkal kíséritek a szöveget!

--- / ide oda fut a lova

tíz tíz tíz lova / csattog a lópata

futnak a vad pari- / pák ---

hívja a várja a / síp szava kürt szava

tíz tűz tánc tör / vér völgy víz vár

füst csík tűz csőr / dob ---

dob duda duda dob / dob ---

szép szügye fényes-e / éles a kés hegye

szőre sötét feje / csupa hab csupa dér

fúj a szél köp a vér / míg a tör szívet ér

síp szava kürt szava / duda duda dob duda

harsog a harsona / duda duda dob duda

duda duda dob duda / duda duda dob duda

tűzbe a lópata / bőr szaga búzlik a

réten a nádas ö-/ lén ---

*hajlik az ünnepi táncos
táncol a kör közepén
föld víz nap hold föld
föld hold nap víz tűz
szél fák fű víz hal
tűz tánc fül láb kar
zöld szem két szem zöld
föld víz nap hold föld*

*tűzből futnak az árnyak
tűz közepéből a füst
hajlik az ünnepi táncos
szél fúj dob pereg üsd*

dob dob dob duda / duda duda dob duda

dob zene dob dob / duda duda dob dob

duda – – – / dob duda dob duda

dob zene zene dob / dob – – –

duda duda duda duda / dob duda dob duda

duda duda dob duda / üsd – – –

(Montágh Imre: *Nyelvművéség. A beszéd művészete*. Múzsák, Budapest, 1989.)

8. Eddig a verset csak hangtani és szűk értelemben vett ritmikai szempontból vizsgáltuk meg.

a) Írjátok le pontokba szedve, hogy hoztuk létre az első versrészletből a másodikat!

I.

zene zúg bőg / tűz ég puha tűz
 vad zene zúg bőg / dob – – –
 dob – – – / dob dob dob zene
 dob – – – / kürt szól duda szól
 síp szól duda szól / duda szól kürt szól
 síp szól húr peng / bong zsong buja hang
 bőgő zene búg / tűz ég puha tűz
 harsona harsog / dob pergésben
 ének kórus / zeng – – –
 üt-dob kong bong / peng – – –
 kong peng kong bong / cseng – – –
 síp szava siklik / s tűz ég fű közt
 dobszó kürtszó / csík száll évig a
 rozsdás évig / fölcsap csíkban a
 füst – – – / dob dob zene
 üsd – – – / dob dob dob duda
 dob duda dob duda / üsd – – – (...)

II.

zene zúg bőg
 tűz ég puha tűz
 kürt szól
 duda szól
 síp szól
 húr peng
 bőgő zene búg
 harsona harsog
 üt-dob kong bong
 síp szava siklik
 s tűz ég fű közt
 csík száll évig
 fölcsap csíkban a füst

b) Foglaljátok össze egy-egy hosszabb mondatban az eredeti és az általunk létrehozott versrészlet „cselekményét”!

I.

II.
.....

- c) Írjatok tudósítást egy tévécsatorna számára az I., illetve a II. szövegvariáció alapján! Képzeljétek el, hogy ott vagytok a helyszínen egy kamerával, és sorra rögzítitek a képeket!

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

- d) Melyik „hangosabb”? Az I. vagy a II. szöveg? Miért?

.....
.....
.....

- e) Írjatok ismétlésre példákat az I. és a II. versből!

Egy verssoron belüli szóismétlés:

I.

II.

Verssorok közötti szóismétlés:

I.

II.

Ismétlődő mondatok:

I.

II.

- f) Hasonlítsátok össze az I. és a II. versrészlet ritmusát!
Hogyan befolyásolja az ismétlés a vers ritmusát?

- g) Húzzátok alá az I. versrészletben egy vonallal a párhuzamokat, kettőzött vonallal az ellentéteket!

- h) Mi a szerepük a versben?

- i) Mi veszett el az eredeti vers adta élményből a II. szövegvariációban?

- j) Hogyan utalnak vissza a vers záró sorai a vers egészére?

dob dob dob duda / duda duda dob duda
 dob zene dob dob / duda duda dob dob
 duda --- / dob duda dob duda
 dob zene zene dob / dob ---
 duda duda duda duda / dob duda dob duda
 duda duda dob duda / üsd ---

9. Mikszáth Kálmán egy író barátjának a következő újévi köszöntő verset írta.

A mosolygó élet
Távol legyen tőled
Minden jó, mi vagyon,
Kerüljön, de nagyon,
Kísérje léptedet,
A gyász emlékezet,
A szívedben légyen,
Keserűség, szégyen.

- a) Mit szólnátok, ha ilyen köszöntőt kapnátok?

- b) Számozzátok be a verssorokat úgy, hogy a vers valóban köszöntő legyen!

10. Keresztöltés

- a) Tudjátok milyen a keresztöltés? Nézzétek meg a képet, és válaszoljatok a kérdésre!

A keresztöltés a lapos öltések kereszt alakban egymásra fektetett változata, melyeknek egyenlő nagyságát, egyenletességét az alapanyag átöltött szálainak számolásával biztosítják. Átlósan, egymástól egyenlő távolságban laposöltésekből sort varrnak.

A sor végén megfordulnak, s ellenkező irányban ugyanilyen módon visszafelé haladva minden öltést keresztznek. Változata a virágos kereszt szem, amely úgy készül, hogy az egymás melletti kereszt szemeket ellenkező irányban öltik. Ezáltal mindig négy felső öltés találkozik egy pontban.

(Ferencz Kornélia–Palotay Gertrúd:
Hímzőmesterség. Bp. 1940.)

b) Ti hogy olvasnátok az alábbi verset?

WEÖRES SÁNDOR: KERESZTÖLTÉS

kövér	béka	tavon	hintáz
árnyék	moccan	akác	ágán
habos	virág	szírom	ezer
csillag	mellett	felhő	fátyol

c) Hogyan kapcsolható össze az öltésfajta a verscímmel?

.....
.....
.....

d) Hozzatok létre a vers szókészletéből különböző, de az eredetitől eltérő megjelenési formájú verseket!
Adjatok címet az átalakított szövegeknek!

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

e) Indokoljátok meg cím- és formaválasztásotokat!

.....
.....
.....
.....

- f) Hasonlítsátok össze az eredeti szöveget az általatok írttal!
Fogalmazzatok meg az egyezőségeket és a különbözőségeket!

Mikszáth Kálmán újévi köszöntője és a *Keresztöltés* című vers VERSHASÍTÁSSAL, MONTÁZS-TECHNIKÁVAL készült. Mikszáth költeményében az író igazi üzenetét akkor ismerhetjük meg, ha megfelelő sorrendben (az első versszak első sora után a második versszak első sorát stb.) olvassuk.

Weöres Sándor szövegének tördelése eltér a versek hagyományos vizuális megjelenési formájától. A vers így függőlegesen vagy vízszintesen olvasva más-más értelmet ad.

- g) A középkori olasz és francia vásári színjátékok bohócának foltokból varrt ruhájához hasonlít a költészetben a különféle verssorokból és részletekből „összefércelt” vers, a *cento*. Emlékeztek még az eredetire?

Este van, este van, köszöné a gazda,
Nekimegy a falnak, és tovább folytatja.
Udvaron a tehén, új ruhája készen,
Csak vasalás híja, s holnap ünnep léssen.
Néma kegyelettel lehintik a szalmát,
Mind az egész háznép, de kivált a leány.
Az mikor nem hallják és mikor nem látják,
Pirulva majszolja megholt testvérbátyját.

- h) Arany János centója paródia.
Igazoljátok vagy cáfoljátok az állítást!

11. Nézzétek meg a képverseket!

Vadludak

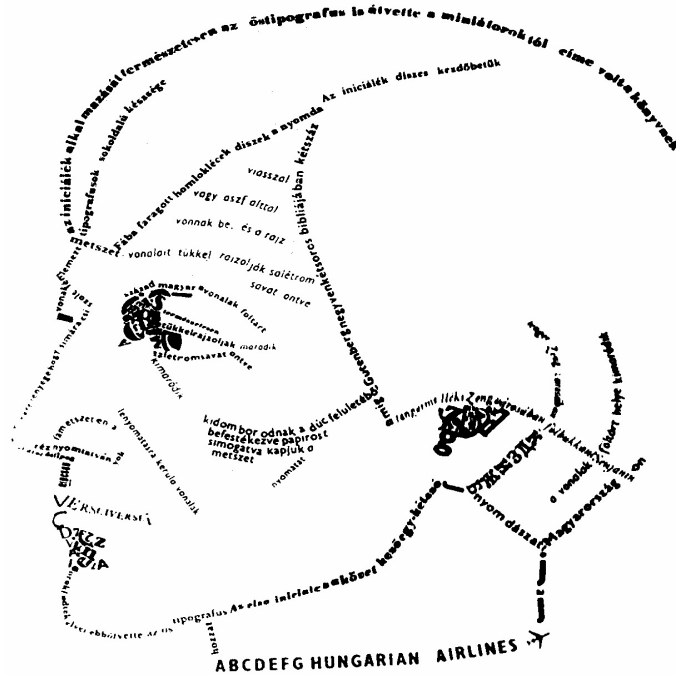
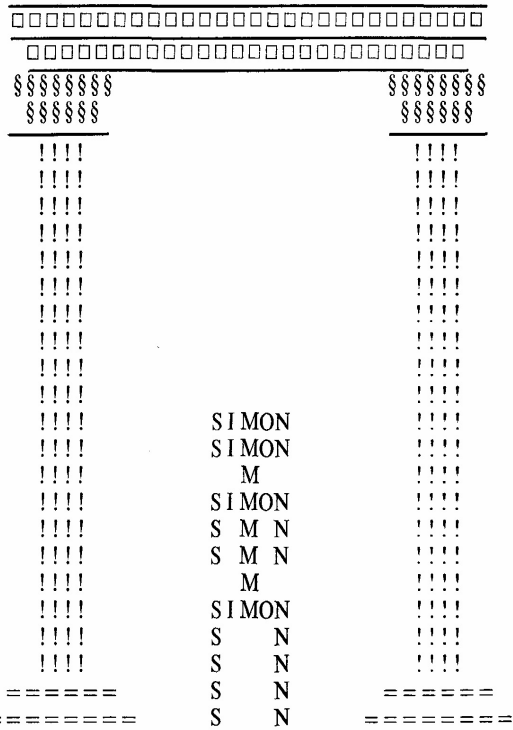
Hangok
sírnak
át az
égen
vadlúd
árnyak
hosszú
V-ben

Bárha
jég és
hó lep
mindent
válni
mégis
fáj a
szívnek

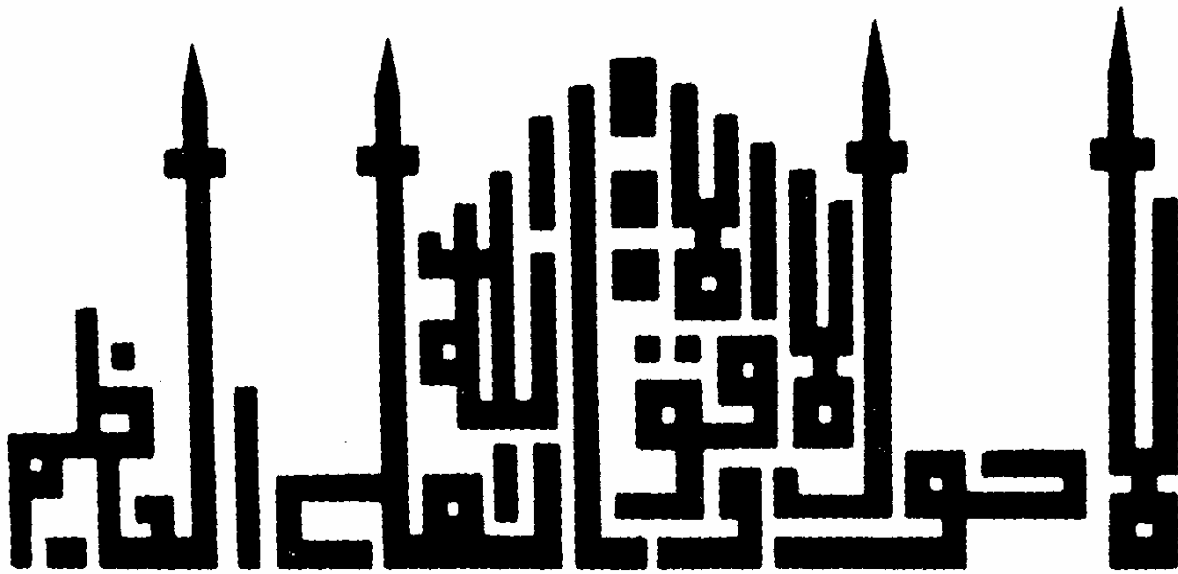
Sarki
tájról
délre
szállnak
búcsút
mondva
víznek
fának

Ezért
jajgat
úgy a
vadlúd
mikor
ősszel
húzni
halljuk

Hárs Ernő

ÖNARCKÉP

Alkossatok szöveget a mecset alakú arab betűkompozícióhoz! A képvers a 8. század elejéről való.

A KÉPVERS (kalligramm) szakaszait, sorait, betűit úgy helyezi el a művész, hogy valamilyen kép vagy alakzat rajzolódjon ki belőlük. A képvers vizuális megformálásával többletjelentést fejez ki. A ritmust az illusztráció és a különös elrendezés helyettesíti vagy kiegészíti.

Régebben főként a szív, oszlop, láng, orgona, tojás, kard, korona, lant, oltár, kehely, kereszt, piramis, fa és alma alakú képversek voltak divatosak.

A magyar költészetben e forma ritkábban fordul elő, de Kassák Lajos, Babits Mihály, Radnóti Miklós, Illyés Gyula és Nagy László is kísérletezett vele.

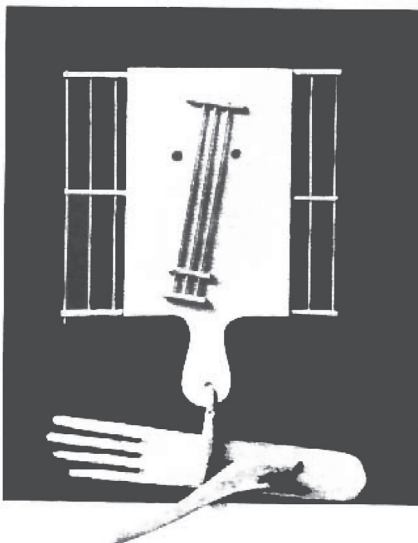
Nagy László *Képversek és betűképek* címmel egész ciklust állított össze. Ezek egyike az *Önarckép*.

12. Alkoss kedvedre!

A következő feladatok közül válassz egyet, és készítsd el a következő órára!

- a) Tekintsd meg Max Ernst *Egy szomorú úr* című montázsát!

(<http://mroe.cmt.hu/fotokollazs.htm>)

Fogalmazd meg, szerinted hogyan készül egy képzőművészeti montázs!

.....

.....

.....

- b) Készíts külön lapra montázst az alábbi versek egyikéhez!
Felhasználhatod különböző képek részleteit vagy egészét, de alkotásodat kiegészítheted rajzzal is.

LADIK KATALIN: *JÉGMADÁR*

Jík! Jík! Hú!
Kvrc. Kvrc.
Hess!

CHOLI DARÓCZI JÓZSEF: *SÓHAJ*

Barnára érett sóhajok,
a szürke égre szálljatok,
szálljatok,
álljatok,
átok,
tok,
ok,
tok,
átok,
álljatok,
szálljatok,
a szürke égre szálljatok,
barnára érett sóhajok!

(<http://mek.oszk.hu>)

- c) Megadunk néhány graffitiszöveget (falírka).
Készíts valamelyikből képverset külön lapra!

A suszter maradjon annál a fánál, amelyiket kapta.
 Nem aggódom az adósságom miatt. Elég nagy ahhoz, hogy vigyázzon magára.
 A számítógémem megver sakokban, de kick-boxban én vagyok a jobb.
 Olyan ronda vagyok, hogy amikor megszülettem, az orvos sírt fel először.
 A tehén olyan gép, ami ihatóvá teszi a szénát.

- d) Írj verset montázstechnikával! A kiválasztott szavak összekapcsolásával teremtsetd meg a minél több irányú olvasás lehetőségét! A szavakat todalékolhatod, és kapcsolhatsz hozzájuk névelőt is. Igyekezz minél ritmusosabb, minél szokatlanabb vizuális megformáltságú verset írni.

szökken, lepel, szimatol, illan, csattan, villám, álom,
 mennyei, szarvas, felleg, tarka, szél, látszik, bojtos,
 fázik, kacag, rózsza, táncol, koppant, felkavar, csillám,
 halvány, sárga, gyerek, bőgő, szarka, trappol, zöldül,
 bukfenc, gyönyörű, szerelmes, tócsa, bágyadt, lomha, rikoltás

4. A TAKTIKUS HANGTAN – FONOTAKTIKA

1. Melyik szöveg kiegészítése könnyebb?

- a) Olvassátok el a Petőfi-vers részletét!
A kiemelt szavak közül húzzátok alá azt, amelyik szerintetek az eredeti szövegből való!

Befordúltam a **szoknyámba/a konyhára/egy utcába**,
Rágyujtottam a **pipára/a gyufával/egy nótára**.
Azaz rágyujtottam **mondtam/volna/holnap**,
Hogyha már nem **fagyoskodtam/nézett volna/égett volna...**

- b) Olvassátok el a a mondókát!
A kiemelt szavak közül húzzátok alá azt, amelyik szerintetek az eredeti szövegből való!

Ekete, pekete, cukota **pé/cé/té**,
Ábel-hábel **kombiné/dominé/Tomié**,
csiszi á, csiszi **csé/bé/té**,
csiszi-csuszi, **kompóté/kompodé/rontom-é**.

- c) Hogyan oldottátok meg a feladatot?
Mi segítette és mi nehezítette a munkátokat?

2. Beletörik a nyelvem?

- A) Sok olyan szavunk van, amelynek valamilyen szempontból furcsa a hangzása vagy amelyet nagyon nehéz kimondani.

- a) Gyűjtsetek ilyen szavakat!

- b) Beszéljétek meg, vajon mi lehet az oka annak, hogy ezekbe a szavakba néha „belebicsaklik” a nyelvünk! (Vigyázat: lehetséges, hogy minden szónál más és más az ok!)
Írjátok le egy-két ötletet!

- B) Mi az a „nyelvtörő”?

- a) Alkossatok közösen pókhálóábrát!

- b) Hogyan töri a nyelvet a nyelvtörő?
Írjátok le egy-két megfigyelést!

.....

.....

.....

.....

3. Értelmes vagy értelmetlen szavak?

- a) Egészítsd ki a szópárokat!
Fogalmazd meg a jelentésüket!

ELSŐ TAG	MÁSODIK TAG	JELENTÉS
	-mozog	
csiga-		
	-dombos	
ugri-		
	-fodros	

- b) Az így keletkezett szópárokat *ikerszavak*nak nevezzük.
Hogyan hoztad létre őket?

.....

.....

.....

4. Vers vagy sem?

- a) Olvasd el Zalán Tibor írását!

ZALÁN TIBOR: ...HALANDZSA ÉS

Burundai murunda
 Abelile holongár
 Csittre csuttra cserengő
 Ilemola minole
 Lille pinda amákony
 Sorcsa csorcsa sácsó
 Tirritál a toringa
 Állomál a bilágony
 Viriveri sziveri
 Opikopi pirágó

Zurundai burunda
Zuruduru bumm bummmm
Alaja eleje ülüjülü ácsi
Pétir omál dáring
Oltaf topidor mindön
Cendaf lapol lézen
Antu bizamár zsinder
Kilap kilop kilabu
Opituti tufipu
Mondana mindene
billen a villony
Ódebe kár
Lótapa pata kopp

- b)** Mit gondolsz róla: vers vagy nem?
Gyűjts érveket az alábbi szempontok szerint!

Hangok:

.....

.....

Szavak:

.....

.....

Mondatok:

.....

.....

Üzenet:

.....

.....

- c)** Mi a véleményed? Tekinethetjük titkosírásnak a verset?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5. Olvassátok el a verset!

WEÖRES SÁNDOR: *HANGCSOPORTOK*

PUHA, FORRÓ HANGOK

Ange amban ulanojje
balanga janegol
mo hítula e mante
u kuaháj imanan.
Jekale munní temme
a jajja mimenó
golopandu ameníja
u kuaháj imanan.

GYORS, GYÖNGYÖZŐ, VIDÁM HANGOK

Vikulili hejriri sziggaga
mukofoki kupukájilili vikufuja
kej rubu lofu-lofu
rudozori klitpipa kejrila.

ÁRADÓ, SUGÁRZÓ HANGOK

Khúnái áfháiszthái mengoh
álkén ovái láí!
mánésgholi ken unnolój mopi
aljoj ken oszendeszthái!

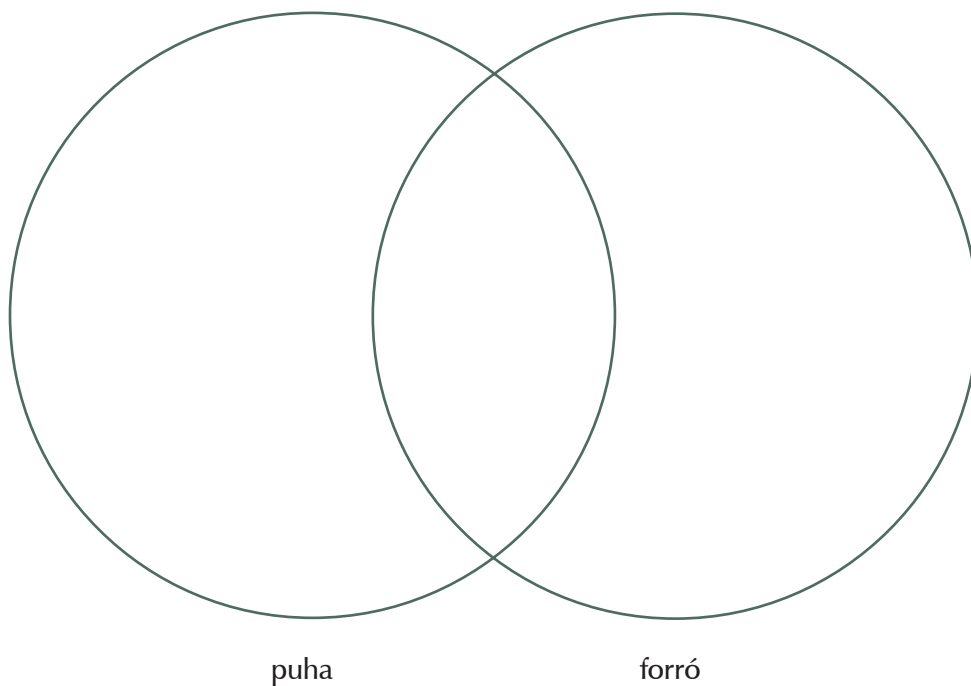
(Weöres Sándor: *Egybegyűjtött írások I.* Magvető, Budapest, 1975.)

A) Olvassátok el a vers első részletét!

PUHA, FORRÓ HANGOK

Ange amban ulanojje
balanga janegol
mo hítula e mante
u kuaháj imanan.
Jekale munní temme
a jajja mimenó
golopandu ameníja
u kuaháj imanan.

a) Gyűjtsetek a versszakból puha, forró, illetve puha és forró hangzású szavakat!

b) Csoportosítsátok a kigyűjtött szavakban lévő hangokat!

	ELÜLSŐ		HÁTSÓ	
	KERÉK	NEM KERÉK	KERÉK	NEM KERÉK
ZÁRT				
FÉLIG ZÁRT				
NYÍLT				

NYELVHANGOK							
	Ajak	Ajak-fog	Nyelv-fog	Nyelv-fogmeder	Nyelv-elülső szájpad	Nyelv-hátulsó szájpad	Gége
ZÁRHANG							
ORRHANG							
RÉSHANG							
ZÁR-RÉSHANG							
OLDALSÓ HANG							
PERGŐHANG							

FOLYAMATOS	
PILLANATNYI	

c) Milyen összefüggést találtok az a) és b) feladat megoldása között?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

d) Mely országokra jellemző, hogy az ott élő emberek „tüzesek”, „forróvérűek”?

.....

.....

e) Ismertek olyan nyelveket, amelyekre jellemző a gyors tempó, a ritmusosság? Melyek ezek?

.....

.....

f) Fordítsátok le a versrészletet!

Hasznosítsátok a feladatok során szerzett információkat, és használjátok a részlet hangkészletét!

g) Milyen gondolatok fogalmazódtak meg benned a feladat elvégzése közben?

X-eld be a gondolataidra jellemző állításokat!

- Attól, hogy nem értettem a szavakat, sokkal jobban éreztem a vers ritmusát.
- Nem is értem, miért tanulunk ilyen értelmetlen dolgokat.
- Nagyon untam.
- Ha értelmes szavakból állna a vers, akkor elsősorban a jelentésére figyeltem volna.
- Segített, hogy ismerem a magánhangzók és a mássalhangzók jellemzőit.
- Ilyet én is tudok írni.
- Függetlenül attól, hogy nincs jelentésük a szavaknak, a vers hangulata hatott rám.
- Ez a vers leginkább egy beszélni még nem tudó kisgyerek halandzsájához hasonlít.

B) Olvassátok el a vers második részletét!

a) Gyűjtsetek a versszakból gyors, gyöngyöző és vidám hangzású szavakat!

GYORS, GYÖNGYÖZŐ, VIDÁM HANGOK

Vikulili hejriri sziggaga

mukofoki kupukájlili vikufuja

kej rubu lofu-lofu

rudozori klitpipa kejrila.

GYORS	GYÖNGYÖZŐ	VIDÁM

b) Csoportosítsátok a kigyűjtött szavakban lévő hangokat!

	ELÜLSŐ		HÁTSÓ	
	KERÉK	NEM KERÉK	KERÉK	NEM KERÉK
ZÁRT				
FÉLIG ZÁRT				
NYÍLT				

	NYELVHANGOK						
	Ajak	Ajak-fog	Nyelv-fog	Nyelv-fogmeder	Nyelv-elülső szájpád	Nyelv-hátulsó szájpád	Gége
ZÁRHANG							
ORRHANG							
RÉSHANG							
ZÁR-RÉSHANG							
OLDALSÓ HANG							
PERGŐHANG							

FOLYAMATOS	
PILLANATNYI	

c) Jelöljétek a szöveg alatt a rövid és a hosszú szótagokat!

d) Doboljátok le, majd olvassátok fel a ritmusnak megfelelően a részletet!

e) Milyen összefüggést találtatok az a)–d) feladatok megoldása között?

f) Írjátok olyan helyzeteket, amelyekhez illik a versrészlet ritmusa, hangzása!

g) Fordítsátok le a versrészletet!

Hasznosítsátok a feladatok során szerzett információkat, és használjátok a részlet hangkészletét!

h) Milyen gondolatok fogalmazódtak meg benned a feladat elvégzése közben?

X-eld be a gondolataidra jellemző állításokat!

- Attól, hogy nem értettem a szavakat, sokkal jobban éreztem a vers ritmusát.
- Nem is értem, miért tanulunk ilyen értelmetlen dolgokat.
- Nagyon untam.
- Ha értelmes szavakból állna a vers, akkor elsősorban a jelentésére figyeltem volna.
- Segített, hogy ismerem a magánhangzók és a mássalhangzók jellemzőit.
- Ilyet én is tudok írni.
- Függetlenül attól, hogy nincs jelentésük a szavaknak, a vers hangulata hatott rám.
- Ez a vers leginkább egy beszélni még nem tudó kisgyerek halandzsájához hasonlít.

C) Olvassátok el a vers utolsó részletét!

a) Gyűjtsetek a versszakból áradó, sugárzó, illetve áradó és sugárzó hangzású szavakat!

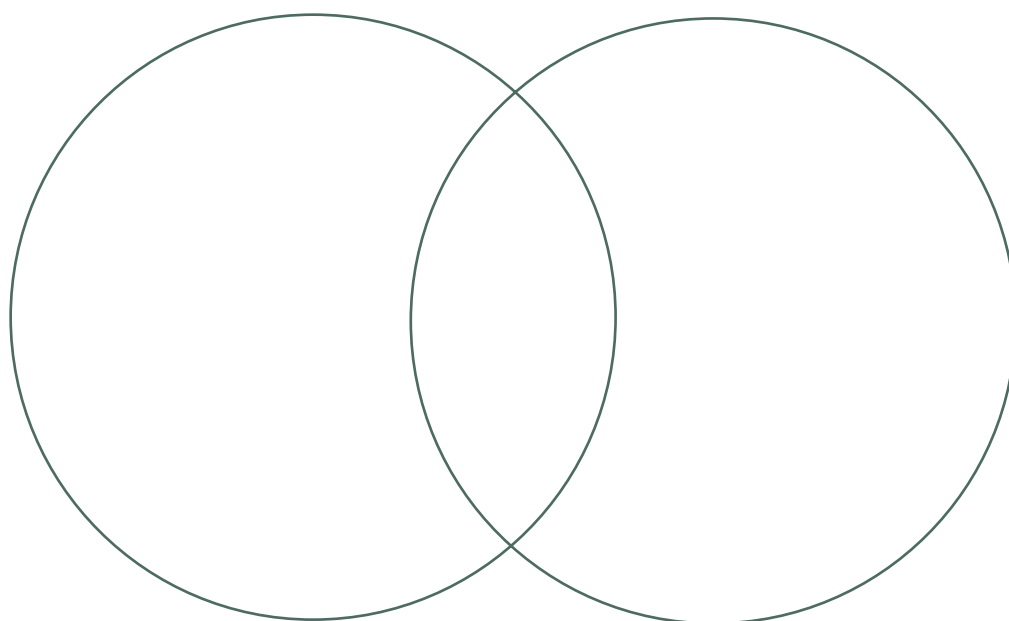
ÁRADÓ, SUGÁRZÓ HANGOK

Khúnái áfháiszthái mengoh

álkén ovái láí!

mánésgholi ken unnoloj mopi

aljoj ken oszendeszthái!

áradó

sugárzó

b) Csoportosítsátok a kigyűjtött szavakban lévő hangokat!

	ELÜLSŐ		HÁTSÓ	
	KERÉK	NEM KERÉK	KERÉK	NEM KERÉK
ZÁRT				
FÉLIG ZÁRT				
NYÍLT				

NYELVHANGOK							
	Ajak	Ajak-fog	Nyelv-fog	Nyelv-fogmeder	Nyelv-elülső szájjpad	Nyelv-hátulsó szájjpad	Gége
ZÁRHANG							
ORRHANG							
RÉSHANG							
ZÁR-RÉSHANG							
OLDALSÓ HANG							
PERGŐHANG							

FOLYAMATOS	
PILLANATNYI	

- c) Jelöljétek a szöveg alatt a rövid és hosszú szótagokat!
- d) Doboljátok le, majd olvassátok fel a ritmusnak megfelelően a részletet!
- e) Milyen összefüggést találtatok az a)–d) feladatok megoldása között?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- f) Írjátok olyan helyzeteket, amelyekhez illik a versrészlet ritmusa, hangzása!

.....

.....

.....

g) Fordítsátok le a versrészletet!

Hasznosítsátok a feladatok során szerzett információkat, és használjátok a részlet hangkészletét!

h) Milyen gondolatok fogalmazódtak meg benned a feladat elvégzése közben?

X-eld be a gondolataidra jellemző állításokat!

- Attól, hogy nem értettem a szavakat, sokkal jobban éreztem a vers ritmusát.
- Nem is értem, miért tanulunk ilyen értelmetlen dolgokat.
- Nagyon untam.
- Ha értelmes szavakból állna a vers, akkor elsősorban a jelentésére figyeltem volna.
- Segített, hogy ismerem a magánhangzók és a mássalhangzók jellemzőit.
- Ilyet én is tudok írni.
- Függetlenül attól, hogy nincs jelentésük a szavaknak, a vers hangulata hatott rám.
- Ez a vers leginkább egy beszélni még nem tudó kisgyerek halandzsájához hasonlít.

6. Egy nyelvészcsoporthoz tagjaiként az interneten több rejtélyes üzenetre bukkantatok. Az üzenetek különböző nyelveken íródtak. A szövegekben az a furcsa, hogy többnyire ismeretlen jelentésű, „értelmetlen” szavak szerepelnek bennük.

Ezeket találhatjátok meg alább.

Annyit azonban a szavak hangalakja alapján biztosan meg tudtak állapítani a nyelvészek, hogy magyar nyelvű is van az üzenetek között.

a) Állapítsátok meg, hogy melyik szavak szerepelhettek a magyar szövegben!

mphag	sankó	parcsk	pükdorömu	smroti
kimpa	tring	evernd	krodát	plóka
bindus	kalumg	krulinyó	drápa	vidn
galöm	búlüg	szátöny	zsügordőz	pirkszh
urgyöbda	tlupé	purkola	dlink	vos
szümör	berszidelén	krpist	vrg	galánc

LEHETSÉGES MAGYAR SZAVAK	NEM LEHETNEK MAGYAR SZAVAK

b) Írjatok fel néhány szabályszerűséget a magyar szavak lehetséges hangalakjára vonatkozóan!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

c) Megadjuk az eredeti magyar nyelvűhalandzsa üzenet másolatát. Próbáljátok meg lefordítani, értelmezni!

A galánc, aki éppen a berszidelénhez krodátolt, megszümrölte a sankót, mert az nagyon kimpán purkolázott. A purkolázás miatt megtringelt egy plóka is, aki azelőtt krulinyózott a bindusok között. A plóka nem szümrölt, csak a drápába vosta a sankó purkoláját.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

7. Olvasd el a következő szöveget!

Keress további példákat, és beszélj meg a társaiddal!

A MAGYAR SZAVAK JELLEGZETES HANGTANI FELÉPÍTÉSE

Annak, hogy egy-egy szót mennyire érzünk „tipikus”, „természetes” magyar szónak (azon kívül, hogy magyar beszédhangokból áll), két fontos szempontja van: az egyik a MAGÁNHANGZÓ-HARMÓNIA. Ez azt jelenti, hogy tipikusabbak azok a magyar szavak, amelyek csupa előlképzett (pl. *kemence*, *csenevész*) vagy csupa hátulképzett (pl. *boróka*, *akác*) magánhangzót tartalmaznak. A hátulképzett hangokból álló szavak megengedik az *i*-ket (pl. *csiga*, *Boldizsár*), *é*-ket (pl. *héja*, *karéj*), és sokszor előfordul az *is*, hogy a szó utolsó magánhangzója *e* (pl. *fotel*).

A másik fontos szempont, hogy a MÁSSALHANGZÓ-CSOPORTOK (közvetlenül egymás után következő mássalhangzók) csak egyforma zöngésségű mássalhangzókat tartalmazhatnak (ezért a *bagter* vagy a *bakder* hangsor nem lehetne magyar szó). A szó elején és a szó végén még ennél is korlátozottabb, hogy milyen mássalhangzó-csoportok fordulhatnak elő, például nincs a szó elején *pj*- vagy *kj*-. A *tk* vagy a *kt* hangkapcsolat pedig se szó elején, se szó végén nem állhat (néhány helységnévtől eltekintve, pl. *Detk*).

Nonszensz szó és lehetséges szó

A nyelvészek nonszensz (értelmetlen, jelentés nélküli) szónak hívják az olyan szavakat, amelyeknek a hangalakja ugyan megfelel az adott nyelv hangtani szabályainak, de az adott szó mégsem szava az adott nyelvnek, mivel nem jelent semmit. Ilyen nonszensz magyar szavak például a *keperi* vagy az *ugaka*. Ezek hangtani szempontból teljesen szabályosak (ha megfigyeljük bennük pl. a magánhangzó-harmóniát), de nincsen jelentésük. Ezért nem nevezhetjük őket „igazi” szavaknak, csak nonszensz szavaknak.

A nyelvészek lehetséges szónak nevezik az olyan toldalékolt szóalakokat, amelyeknek „létezniük kellene” és hangtani szempontból is teljesen szabályosak, de valami különleges szabály vagy kivételesség miatt mégsem léteznek. Ilyen lehetséges szavak például a *félés* (amit valamiért félelemnek mondunk) vagy a *mentőség* (mint intézmény, amit mentőknek mondunk). Mivel ezek a lehetséges szavak nyelvtanilag teljesen szabályosak, beszédünkben „nyelvbötlésként” sokszor előfordulnak.

8. Húzz egy kártyát, de ne mutasd meg a társadnak!

Olvasd fel az alábbi szövegek egyikét úgy, hogy a kártyán levő utasítást betartod!

A párod találja ki, mi volt a szabály! Majd cseréljétek szerepet.

a)

A kviddicset négy labdával, és csapatonként hét játékosal játsszák. A labdák mérete különböző. A legnagyobb a kvaff, amit a három hajtó egymásnak passzolgatva megpróbál átdobni az ellenfél valamelyik karikáján. A karikákból 3-3 van.

Minden csapatnak van egy őrzője, akinek meg kell akadályoznia, hogy az ellenfél csapata a karikáiba dobhassa a kvaffot. Egy gól 10 pontot ér.

Van két, a kvaffnál kisebb labda, a gurkó. Ezekkel a csapatok két terelője megpróbálja az ellenfél tagjait kiütni a seprű nyergéből, vagy megvédeni a gorkóktól saját csapattársaikat.

A negyedik labda az aranycikesz. A fogó feladata, hogy megtalálja és elkapja. A kviddics mérkőzés addig folytatódik, amíg az aranycikeszt nem sikerül valamelyik csapatnak elkapnia. Ezért plusz 150 pont jár.

(Az első magyarországi, földön is játszható kviddics szabályai; <http://www.alomvilag.hu/kviddicsszabaly.php>)

A szabály:

b)

Durvaságért, a fajtájától függően, kiállítás vagy eltiltás jár. Ha nem okoz sérülést, de láthatóan durvaságról van szó, 2 perces (csak a tiszta játékidő számít, tehát amíg a labda játékban van; ha áll a játék, a kiállítás ideje sem telik) kiállítást kell ítélni. Komolyabb durvaságért, az adott meccsre szóló cserés kiállítással kell sújtani a játékost. (Tehát azonnal le kell cserélni, és többet nem mehet vissza a pályára.) Testi sértést okozó durvaságnál a játékost azonnal, csere nélkül kell kiállítani, és esetlegesen eltiltással sújtani. (Ha ez esetben a fogót állítanák ki, posztcsereét kell alkalmazni – minden csapatnak kell, hogy legyen fogója.) Az eltiltások elbírálása a Mágiaügyi Minisztérium Mágikus Sportok és Játékok Ügyosztályának hatáskörébe tartozik. Esetlegesen kisebb fajta durvaságokért kiállítás helyett lehet büntetőt is ítélni.

(Az első magyarországi, földön is játszható kviddics szabályai
<http://www.alomvilag.hu/kviddicsszabaly.php>)

A szabály:

A fenti feladatban megtapasztalhattátok, hogy a szavak hangtani felépítésére vonatkozó (ún. fonotaktikai) szabályokat nagyon nehéz megszegni. Tudatosan meg lehet őket sérteni, de véletlenül ezekben soha nem hibázunk. Mivel teljesen automatikusak, általában még a nyelvbotlások sem sértik meg ezeket a szabályokat.

9. Érvényesülnek-e a fonotaktikai szabályok az általad tanult idegen nyelvben?

a) Írjál az általad tanult idegen nyelvből példákat és ellenpéldákat az egyes szabályokhoz!

Magánhangzó-harmónia:

Megengedett mássalhangzó-csoportok a szó elején:

Zöngésségi hasonulás:

- b) Mutass be két olyan fonotaktikai szabályt, amely a magyarban nem érvényesül, de az általad tanult idegen nyelvben igen!

.....

.....

.....

.....

10. Karinthy Frigyes egyik írásában oldalszámra alkotott álszavakat (pl. az együgyű flamingó: maflamingó).

Megadunk közülük néhány meghatározást, találd ki hozzájuk az álszót!

éhes bálna =

züllött medve =

csukáné férje =

kecskegida =

kövér sas =

három macska =

gyors ürge =

apátlan-anyátlan vakond =

rosszkedvű cethal =

skót gorilla =

becsapott liba =

hanyatló értelmű tulok =

kis bagoly =

(Karinthy Frigyes: *Följelentem az emberiséget*. 1. kötet. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1967. 191–193. p.)

A HALANDZSA szó Karinthy Frigyes író találmánya. Karinthy a nyelvi paródia megteremtésének hőskorát parodizálva így ír erről: „...Fogalmunk se volt róla, és megszületett a halandzsa, a világ legtisztább nyelve, mely csak szavakat ismer, s a beszélő vagy hallgató tetszésére bízva, mit gondoljon s mit értsen a szó mögött!”

A halandzsa parodizálhatja a nyelvi kommunikációt: akár a hangok, akár a hagyományos jelekből alkotott álszavak, akár az értelmes szavakból alkotott álmondatok és a szabályos mondatokból alkotott álüzenetek szintjén. A halandzsa beszéd tehát egy bizonyos szintig ugyanolyan elemekből áll, mint az értelmes beszéd, és addig a szintig betartja annak szabályait. Például: a halandzsaszavak betartják az illető nyelv fonotaktikai szabályait, csak jelentésük nincsen.

A paródián kívül a halandzsa szerepe lehet még az is, hogy

- egy ismeretlen vagy titkos nyelv hatását kelti (pl. tiszteletet ébreszt a hallgatóban, az értelmetlen szavak jelentését a legnagyobb kódfejtő sem tudja megfejteni);
- fontos szerepe van az irodalmi névadásban (pl. képzeletbeli ország: Lilliput);
- a mondókák, kiszámolók, gyermekdalok játékoságuk miatt gyakran tartalmaznak halandzsaszavakat;
- az ikerszavak egyik tagjaként a halandzsaszavak színesítik a nyelvet;
- erősíthetik az érzelmi, hangulati hatást;
- az értelmetlen mondatok, szövegek a képtelen, lehetetlen kifejezésére szolgálhatnak (pl. a népköltészetben: „Szár az ón nedves partján...” vagy „Megfogtam egy szúnyogot, nagyobb volt egy lónál...”).

11. Olvasd el Kőrössi P. József versét, és adj neki címet!

CÍM:

cammog cammog
cam cam cam

camm camm
cam cam cam

cammog cammog
camm camm camm

camm camm
cam cam cam

cammog cammog
cam cam cam
camm camm
dir dur
cam cam cam

dir dur
dirr durr
cam cam cam

cammog cammog
dirr durr
dirr durr
camm camm
dirr durr durr

dirr durr

cammog cammog
camm camm
dirr durr dirr durr durr durr durr

dirr durr dirr durr
cam cam cam
cammog cammog
dir durr dirrrr durrrr

durr durr durr
dirr durr durrrr

cam durr
camm durr
durr durr durr

dirr durr
durr durr durr

dúrurr

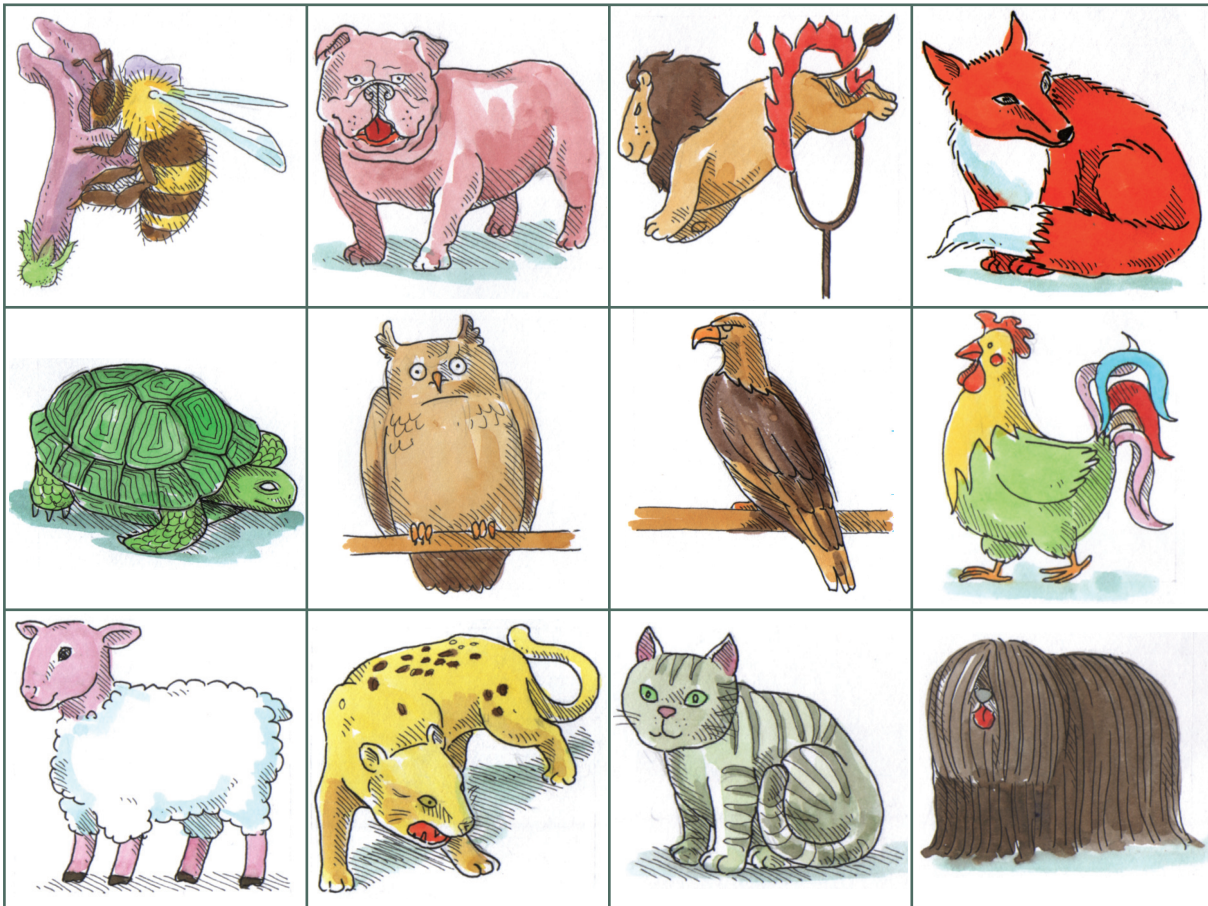
- A) Írj rövid, humoros történetet a vers alapján!
Az elbeszélő egyes szám első személyű legyen!

B) Írj a *Rendőrmagazin* számára hírt a vers alapján!

C) Írj rövid mesét kisebb testvérednek, ismerősödnek a vers alapján!

12. Ha egy varázsló állattá változtatná a csoportotokat, milyen állatok lennétek?

- a) Válasszatok szóvivőt!
- b) Döntsétek el, hogy a 12 állat közül melyik fejezi ki leginkább csoportotok jellemzőit!

- c) Gyűjtsetek érveket egy kétperces beszédhez!
Az érvekben fogalmazzatok meg, miért éppen ezt az állatot választottátok!
Mondjátok el azt is, hogy mi szolt a többi állat ellen!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5. A BESZÉDHANGOK VÁLTAKOZÁSA

1. Olvasd el az alábbi két e-mailt!

From: Kovács Franciska <franciska.kovacs@hivatal.hu>
To: Tóth Elemér <tothelemer@freemail.hu>
Date: 2006.02.20. 18:46:12
Subject: Re: Pályázati lehetoseg

Tisztelt Uram!

Kérdéseit a pályázati lehetoseggel kapcsolatban megkaptuk. Egyelőre a mellékelt dokumentumokból tájékozódhat a pályázati feltételeket illetően. Kérdéseire és speciális problémáira hivatalunk egyelőre nem tud válaszolni, de továbbítottuk azokat a felelős miniszterium illetékesei fele.

Ha nem kap kielégítő választ kérdéseire a mellékelt irasokból, kerem, keressen újra e-mailen vagy telefonon: 06 80 345 84 34.

Tisztelettel:
Kovacs Franciska
pályázati referens

From: Kiss Nelli <nellyke@yahoo.co.uk>
To: Gábor Földes <foldigabo@freemail.hu>
Date: 2006.02.20. 18:46:12
Subject: Buli a hétvégén :-)

Na szeva,
mizujs van veled? kiráj volt a tegnapi találka, asszem mindenki állati jól érezte magát. sztem kéne még ien összeröffenéseket szervezni, ha má ien jól megvagyunk

most viszont azér írok mer tegnap nem montam neked hogy szonbation meg buli lesz a Jégvirágba a szokásos csapattal. gyere és hozzál tonképpen bárkit akit akarsz. soxeretettel várunk ;-)

addig is hellóka,
Nelly

ui.: a papírra nyomott csodaszép meghívókat már multhéten szétkültem. neked má nem jutott belölle :p

- a) Hasonlítsd össze a két e-mail helyesírását az alábbi táblázat segítségével abból a szempontból, hogy miképp viszonyul a leírt szöveg a kiejtéshez!

Az I. és a II. levélhez tartozó oszlopok legfelső sorába írd be, hogy milyen típusú e-mailről van szó!

	I.	II.
Kis- és nagybetűk használata		
Írásjelek használata		
A kiejtéshez viszonyítva milyen az írás a magánhangzók szempontjából?		
A kiejtéshez viszonyítva milyen az írás a mássalhangzók szempontjából?		
Egyéb megfigyelések		

- b) Te melyikhez hasonló e-maileket szoktál írni?
Írd le azt is, miben különböznek a te leveleid a megismert kettőtől!

.....

.....

.....

2. Hallgassátok meg a szöveget!

- a) Milyen nyelven szól?

.....

- b) Mi a furcsa benne, és miért?

.....

.....

.....

3. Beszélgetsetek arról, hogy a magyarban van-e hasonló jelenség!

A betű szerint felolvasott magyar szöveg is ilyen „furcsán” hangzik?
Példáitokat és ötleteiteket jegyezzétek is le!

4. Hallgassátok meg a két szöveget!

a) Miről szólnak? Foglald össze néhány mondatban!

I.

II.

b) Melyiket volt könnyebb megérteni?

c) Próbáld megmagyarázni, hogy miért lehetett az egyik szöveget nehezebben érteni!

5. Egyikőtök olvassa fel az alábbi szöveget, másikótok pedig aláhúzással jelölje, hogy hol különbözik a szöveg kiejtése a leírttól!

Hol volt, hol nem volt, hetedhét országon is túl, volt egyszer egy szegény ember, s annak egy nagy kamasz fia, úgy hívták, hogy Kolontos Bandi. No, nem is hiába hívták Kolontosnak ezt a le-gényt, mert csupa ostobaság volt minden cselekedete. Az apját, az anyját majd felvetette az erős búbánat, hogy a fiuk mindenükből kiforgatja a nagy ostobaságával. Egyszer azt mondja az asszony a fiának:

– Eredj, fiam, öntözd meg a virágokat, mert a nagy melegségben mind elszáradnak.

Fogja magát Bandi, lemegy a pincébe. Volt ott három akó bor, felviszi a kertbe, s ráöntözi a virágokra. Sokszor látta, hogy az emberek, ha bort isznak, jó kedvük kerekedik, s amint a bort előntözte, még meg is kérdezte a virágokat:

– Jó kedvetek van, ugye? Meghiszem azt!

Máskor meg azt mondták neki, hogy hintse meg az udvart homokkal, hogy egyenes legyen. Hanem Bandi azt gondolta, hogy jobb a liszt a homoknál, s ami liszt volt a háznál, azt mindet felhintette az udvaron. Jó ki az apja, nézi, hogy mit csinál Bandi.

- Jaj, te világbolondja, te, mit tettél?
- Talán bizony nem elég egyenes az udvar? - kérdezte Bandi.
- Hiszen megállj, mindjárt megegyenesítek én!

Előkapott egy husángot, jól elnadrágolta Bandit, de bizony nadrágolhatta, attól ugyan nem jött meg az esze. Telik-múlik az idő. Gondolja az ember, talán egy kicsit megjött a Bandi esze, s azt mondja neki:

- Eredj, fiam, etesd meg a disznókat, hadd feküdjenek le aztán.

Kimegy Bandi, megeteti a disznókat, de mikor jóllaktak, fogta magát, addig verte egy bottal, míg el nem nyúltak a hídláson. Azzal bement nagy örömmel az apjához, s mondta:

- No, apám, lefektettem a disznókat.

Kimegy az ember, hadd lássa, mit csinált Bandi. Hát, teremtőm, a disznók mind meg vannak dögölve. Elő a husángot az ember, megint jól elnadrágolja Bandit, de bizony nadrágolhatta, attól ugyan meg nem jött az esze. (...)

(Benedek Elek: *A hétszépességű királykisasszony*: <http://me.oszk.hu/00200/00232/htm>)

a) Írjátok be a táblázatba a főbb eltéréseket!

ÍGY ÍRJUK	ÍGY EJTJÜK

b) Figyeljétek meg a kiejtett változatot!
Eddig tanult hangtani ismereteitek alapján fogalmazzatok meg feltételezéseket a hangtani szabályról! (Gondoljatok a hangok képzésbeli tulajdonságaira!)

.....

.....

.....

.....

6. A fenti mesét Benedek Elek írta, a címe: *A hétszépségű királykisasszony.*

Írd tovább a mesét úgy, hogy illeszkedjen a címhez!

7. Elemezzétek az előző feladatban összegyűjtött példákat!

Az 1. alakot a szövegből vegyétek, a 2. és a 3. alak helyére ugyanannak a szónak egy-egy olyan változatát írjátok, amelyben másképp ejtünk valamilyen hangot!

Például:

KIEJTÉS	1. ALAK: <i>ECCER</i>	2. ALAK: <i>EGYBEN</i>	3. ALAK: <i>ETYTŐL</i>
A HANGOK HANGTANI TULAJDONSÁGAI	gy: nyelv-elülső szájpadal képzett, zöngés zárhang sz: nyelv-foggal képzett, zöngétlen réshang	gy: nyelv-elülső szájpadal képzett, zöngés zárhang b: ajakkal képzett, zöngés zárhang	gy: nyelv-elülső szájpadal képzett, zöngés zárhang t: nyelv-foggal képzett, zöngétlen zárhang
ELTÉRŐ VONÁSOK	képzés helye, módja, zöngésség	képzés helye	képzés helye, zöngésség
AZONOS VONÁSOK	–	képzés módja, zöngésség	képzés módja

KIEJTÉS	1. ALAK:	2. ALAK:	3. ALAK:
A HANGOK HANGTANI TULAJDONSÁGAI			
ELTÉRŐ VONÁSOK			
AZONOS VONÁSOK			

KIEJTÉS	1. ALAK:	2. ALAK:	3. ALAK:
A HANGOK HANGTANI TULAJDONSÁGAI			
ELTÉRŐ VONÁSOK			
AZONOS VONÁSOK			

KIEJTÉS	1. ALAK:	2. ALAK:	3. ALAK:
A HANGOK HANGTANI TULAJDONSÁGAI			
ELTÉRŐ VONÁSOK			
AZONOS VONÁSOK			

KIEJTÉS	1. ALAK:	2. ALAK:	3. ALAK:
A HANGOK HANGTANI TULAJDONSÁGAI			
ELTÉRŐ VONÁSOK			
AZONOS VONÁSOK			

8. Alkossatok szabályokat a megfigyeléseitek alapján!

1. SZABÁLY	
2. SZABÁLY	
3. SZABÁLY	
4. SZABÁLY	

9. Folytassátok a vizsgálatot!

Kísérletezzetek: mindegyik szabályról próbáljátok ki, hogy hol érvényesül!
Minden rubrikába írjatok példát!

	TŐSZAVAKBAN	TOLDALÉK ÉS TŐ KÖZÖTT	ÖSSZETETT SZAVAKBAN	ÖNÁLLÓ SZAVAK KÖZÖTT
1. SZABÁLY				
2. SZABÁLY				
3. SZABÁLY				
4. SZABÁLY				

10. Olvassátok el az alábbi szöveget! Használjátok a marginális jeleket a tanult módon!

ZÖNGÉSSÉG SZERINTI HASONULÁS

Megfigyelhettétek, hogy a magyar nyelvben az egymás melletti zárhangok és réshangok vagy mind zöngétlenek, vagy mind zöngések. Tehát nem lehetségesek olyan vegyes kapcsolatok, mint *-kd-*, *-gt-* stb., amelyekben az egyik hang zöngés, a másik pedig nem. Csak olyanok fordulhatnak elő, amelyek egyaránt zöngések vagy egyaránt zöngétlenek, mint amilyen a *-gd*, *-kt* stb.

Ezekben a hangkapcsolatokban mindig az utolsó hang az, amelyik nem váltakozik, az őt megelőző „alkalmazkodik”, szakszóval: zöngésségben HASONUL hozzá. Ezért ejtjük például a *háztól* szót így: [hásztól], nem pedig úgy, hogy [házdól]. A *ház* végén levő *z* alkalmazkodik, nem pedig a *-tól* elején levő *t*. Ezért ejtjük a *mészben* szót így: [mészben], nem pedig úgy, hogy [mészpen]. A *mész* végén levő *sz* hasonul, nem pedig a *-ben* elején levő *b*.

ÖSSZEOLVADÁS

A nyelv és a fogmeder találkozásával ejtett zárhangok az utánuk következő *j* hanggal egyetlen hosszú zárhanggá olvadnak össze, melynek képzési helye a *j*-éhez hasonlít (a nyelv nagy területen érinti a kemény szájpadot). Tehát a *tj* kapcsolatot hosszú *ty*-nek ejtjük [láttya], a *dj* kapcsolatot hosszú *gy*-nek [felolgyya], a *nj* kapcsolatot pedig hosszú *ny*-nek [kennyen].

Ez a szabály azonban önálló szótövek találkozásakor általában nem érvényesül, tehát a *hát jó* szavakat nem ejtjük úgy, hogy [hátyjó], a *hadjárat* szót nem ejtjük [hagyjárat]-nak, az *én járok* szavakat pedig nem ejtjük úgy, hogy [énnyárok]. Igaz, általában nem is pontosan úgy ejtjük ezeket, ahogy leírjuk, inkább ilyesféleképpen: [hátyjó], [hagyjárat], [ényjárok].

Hasonló összeolvadást figyelhetünk meg a *ts*, *ds* kapcsolatokban is: ezeket hosszú *cs*-nek ejtjük [baráccság].

Részleges és teljes hasonulás

Az olyan jelenséget, mint a magyar zöngésségi hasonulás, részleges hasonulásnak is szokták nevezni, mivel az érintett hangoknak csak egyes képzési tulajdonságaikban (itt a zöngésségükben) kell megegyezniük. Hasonló jelenség még az *n* hely szerinti hasonulása az utána következő zár- vagy réshanghoz (pl. hangár; az északi országrészben és a Felvidéken ez az *ny*-re is érvényes).

Teljes hasonulásnak azt a jelenséget nevezzük, amikor a hasonulás a szomszédos hangok minden tulajdonságára kiterjed. A magyarban ilyen jelenséget tiszta formában nem figyelhetünk meg, de az olasz nyelv történetében például igen: a latinból doktore alakban örökölt szót (jelentése: „doktor”) ma az olaszban dottore-nak ejtik, a *kt* hangkapcsolatban a *k* teljes hasonulás révén alkalmazkodott az utána következő *t*-hez, és így alakult ki a hosszú *tt*.

Egyes elemzések szerint a magyarban is megfigyelhető teljes hasonulás: ezek a *-val/-vel* és a *-vá/-vé* toldalékok váltakozó alakját (kővé, de széppé, illetve ekével, de géppel) úgy magyarázzák, hogy a *-v* hasonul az előtte álló mássalhangzóhoz.

A hangtani váltakozások különböző érvényesülése

Megfigyelhettük, hogy a beszédhangok váltakozásai különböző esetekben és különböző mértékben érvényesülnek. Például a zöngéesség szerinti hasonulás akkor is megfigyelhető, ha önálló szóalakok találkoznak, és így kerülnének egymás mellé különböző zöngéességű zár- vagy réshangok, míg az összeolvadás ilyen esetekben nem figyelhető meg, csak egy szóalakon belül (a *tő* és a toldalék vagy két toldalék találkozásánál).

Azt is láthattuk, hogy a hangtani váltakozások nem mindig „tökéletesek”, például az önjáró szóban a *j* előtt amolyan „se nem *n*, se nem *ny*” hangot ejtünk. Laboratóriumi vizsgálatok kimutatták, hogy ez még a zöngéességi hasonulásnál is így van, tehát a mészből és a mézből szavakat általában nem pontosan ugyanúgy ejtjük, a mészből szóban amolyan „se nem *sz*, se nem *z*” hangot szoktunk ejteni.

11. Mitől furcsa a beszéd?

a) Hallgassátok meg az alábbi szöveg hangfelvételét!

Több mint hatvan halottja van a moszkvai túszi drámának – közölte múlt vasárnap az egyik orosz hírügynökség.

A moszkvai Taganov utcai irodaépületben csecsen terroristák több mint százhetven embert tartottak fogva azóta, hogy kedd délelőtt átvették az irányítást az épület biztonsági és számítógépes rendszere felett. Orosz kommandósok a keddi nap folyamán mintegy nyolcvanöt túszt szabadítottak ki, az akció során ötven terrorista életét vesztette. Szerdán egy újabb akcióban tizenegy túszi meghalt, de a nap végére sikerült kiszabadítani a foglyokat.

Az orosz elnök nemzeti gyászt rendelt el, az elhunytak hozzátartozóinak jelentős anyagi kártérítést ajánlott fel számos alapítvány, és az orosz parlament egyik képviselője indítványt adott be a terrorizmus elleni harc támogatásának növelésére.

b) Fogalmazzátok meg néhány mondatban, hogy mi okozza a beszéd furcsaságát!

.....

.....

.....

.....

.....

A v sajátos viselkedése

A magyarban a v sajátosan viselkedik a zöngésség szerinti hasonulás szempontjából. A v ugyanis réshangként viselkedik annyiban, hogy amikor utána zöngétlen zár- vagy réshang áll, akkor zöngétlen hanggal váltakozik: azt a szót, hogy savtól, úgy ejtjük, hogy [saftól]. Viszont a v-hez nem hasonulnak az előtte levő zár- és réshangok (kivéve a dél-dunántúli nyelvjárásokat), tehát azt a szót, hogy futva, az ország nagyobbik részén úgy ejtik, hogy [futva], nem pedig úgy, hogy [fudva]. Ez azzal függhet össze, hogy a v kiejtése alapján nem „tipikus” réshang, sok esetben csak a felső fogak és az alsó ajak érintésével képezzük, de igazi rés nem alakul ki.

12. Olvassátok fel az alábbi párbeszédet úgy, hogy a zöngésségi hasonulás fordítva érvényesüljön!

Például: a *fogsz*-nak írt alakot nem a normál kiejtés szerinti *foksz*-nak ejtsétek, hanem *fogz*-nak!

A: Szia! Hogyhogy erre jársz?

B: Szia, képzeld, megszüntették a buszjáratot, amivel eddig utaztam.

A: Ez bosszantó lehet. És nagyon kényelmetlen vagy megszoktad már?

B: Fél órával előbb kell kelnem. Rá kell szoknom, hogy korábban fekszem le. És gyalogszerrel messzebb van ez a megálló a háztól, mint a másik volt.

A: Nem tiltakoztatok a Volánnál? Így is nagyon ritkán kanyarodtak be arra felétek a buszok.

B: Nem érdemes. A buszsofőrrel beszélgettem valamelyik nap. Azt mondta, nincsenek eléggé kihasználva a járatok, és nem érdemes őket fenntartani.

A: De legalább ezen a vonalon most gyakrabban járnak a buszok...

B: Még szép! Már eddig se lehetett a tömegetől felférni. Legszívesebben megírnám az újságba, hogy mennyire nincsenek kihasználva a megszüntetett járatok!

13. Sokat segítesz, ha a kártyára leírod a tapasztalataidat, ötleteidet, kérdéseidet az alábbi szempontok szerint! Így a saját tanulásodra is visszatekinthetsz.

A saját tanulásra, gondolkodásra való rálátás képessége és igénye a sikeres tanulás egyik legfontosabb feltétele.

Kilépőkártya

1. Mi volt számodra a legérdekesebb megfigyelés ebben a pár órában?

2. Véleményed szerint hasznos volt a hangtani szabályokról tanulni? Ha igen, miért? Ha nem, miért nem?

3. Volt-e olyan tudás, amely segíteni fog ezentúl a helyesírásban? Ha igen, mi volt az?

4. Mi az, ami nem világos számodra, amit nem értettél meg a hangtani órák anyagából?

6. KÖLTÉSZET ÉS JÁTÉK

1. A regösénekek tartalma, formája vidékről vidékre változik. A regösöket azonban mindenhol megajándékozzák (általában pénzt adnak nekik). Ha zsugori volt a gazda, a regösök rosszkívánságokkal „büntették meg”. A gyerekek pénz mellett aszalt gyümölcsöt és szalonnát kaptak.

a) Hallgassatok meg egy eredeti népi regöséneket!

Eljöttünk, eljöttünk szent István szolgái
Régi szokás szerint, szabad-e megtartani.
Haj regü rejtem, regü, regü, regü regü rejtem.
Amott keletkezik egy zöld pázsit,
Azon legelészik csoda féle szarvas,
Csoda féle szarvasnak ezer ága, boga,
Ezer mise gyertya,
Gyulladva gyulladjék,
Soha el ne aludjék,
Hej regü rejtem, regü, regü, regü rejtem.
Amott is mondanának egy szép leányt,
Kinek neve vóna N. N. volna.
Haj regü rejtem, regü, regü, regü rejtem.
Amott is mondanának egy szép legényt,
Kinek neve volna, N. N. volna.
Haj regü rejtem, regü, regü, regü rejtem.
Regüjjük a gazdát, vele az asszonyát,
Mert az asszonymak, retek a bocskora,
Répahéjj a szíjja, krumpli a sarka,
Haj regü rejtem, regü, regü, regü rejtem.
Szegen lóg egy zacskó, tele van százassó
Fele a gazdáé, fele a regösöké.
Haj regü rejtem, regü, regü, regü rejtem.
Eljött a szent karácsony bodros szakállával,
Hej te kicsi csizmám nem győzlek szalmával!
Megsült a kismalac, érezzük a szagát,
Hozzák ki nekünk a hátulsó combját!
Aggyon isten minden jót,
Ha meghalunk koporsót,
Szekeünkbe kereket,
Csutoránkba feneket,
Szent István napján,
Hadd ihassunk eleget!

(<http://mek.oszk.hu/02100/02152/html/07/182.html#page7-253>)

b) Írd le, hogyan követik egymást az események regöléskor!

.....

.....

.....

.....

.....

c) Milyen nyelvi jellemzői vannak a regöséneknek?

.....

.....

d) Ellenőrizd az alábbi szöveg elolvasása után, hogy jól oldottad-e meg a b) és c) feladatot!

A regösének általában beköszöntővel kezdődik (pl. „Kelj fel, gazda, kelj fel...”). Ezt követően a gazdának és háznépének kívánnak jó egészséget, gazdagságot (pl. „Adjon az Úristen ennek a gazdának két szép ökröt...”).

A második részben egy érdekes történetet mondanak, általában a csodaszarvasról (pl. „Azon legelészik csoda féle szarvas...”).

A harmadik részben az összeregülésre kerül sor. Olyan háznál szokás regölni, ahol fiatal lány van. Nevét egy legényével együtt éneklük, összepárosítják őket (pl. „Itt is mondanának egy szép leányt, kinek neve volna, Nagy Gizella volna; Itt is mondanának egy szép legényt, kinek neve volna, Bajki János volna...”).

A versszakok közt mindig sorra kerül a refrén (pl. „Haj regö, rejtem, regö-regö-rejtem!”).

Az éneklés végén utalnak arra, hogy a regölés adománygyűjtő szokás, tehát adományt várnak a ház népétől (pl. „Sarokban a zacskó, tele van százassal, fele a gazdáé, fele a regösöké...”), valamint elmondják jókívánásaikat („Aggyon isten minden jót...”).

2. Értelmezzétek a szavakat, kifejezéseket!

a) Keressétek ki értelmező szótárból vagy internetről az alábbi szavak, kifejezések jelentését!

regösének:

csöbör:

lobot vet:

kasznár:

lőcs:

széna:

szalma:

pióca:

bököd:

b) Alkossatok mondatokat az alábbi kifejezésekkel!

koromorrú bika, sorsot nézni, csöbörim befödni, szénájuk szalmává, kecskéjük szarva

.....

.....

.....

.....

3. Hallgassátok meg a verset!

JÓZSEF ATTILA: REGÖS ÉNEK

Koromorrú bikát fejtem,
 rege, róka, rejtem,
 sorsot nézni bikatejben,
 rege, róka, rejtem.
 Hét csöböröm jó vasában,
 rege, róka, rejtem,
 lobot vetött habosában,
 rege, róka, rejtem.
 Lángos csöbörim befödni,
 rege, róka, rejtem,
 szertefuttam rózsaszedni,
 rege, róka, rejtem.
 Nép rozsa ring a rózsában,
 rege, róka, ejtem,
 kasznár szíve káposztában,
 rege, róka, ejtem.
 Keni urát oly kenőccsel,
 rege, róka, ejtem,
 fizeti a népet lőccsel,
 rege, róka, ejtem.
 Váljon szénájuk szalmává,
 rege, róka, ejtem,
 tányér tészta piócává,
 rege, róka, ejtem.
 Láng legyen kecskéjük szarva,
 rege, róka, ejtem,
 böködjön a paplanukba!
 Rege, róka, ejtem.

(1930. ápr.)

(<http://www.mathsat.dal.ca/~lukacs/ja/707/htm/vs193001.htm#05>)

A) Keressetek választ együttműködő csoportjaitokban az alábbi kérdésekre!
Oldjátok meg a feladatokat!

a) Milyen összefüggés van a költemény címe és a vers között?

.....

.....

.....

.....

b) Próbáljátok az alábbi szokatlan szókapcsolatokat megmagyarázni!
Ahol azonosítható költői képpel találkoztok, ott nevezétek is meg a képet!

koromorrú bikát fejtem:

sorsot nézni bikatejben:

lángos csöbörim befödni:

szertefuttam rózsaszedni:

nép rozsa ring a rózsában:

c) Lapozzatok vissza a 2. feladathoz!
Olvassátok el újra az általatok írt mondatokat!
Hasonlítsátok össze a versben megfogalmazott mondatokkal!

HASONLÓSÁGOK	KÜLÖNBSÉGEK

d) Miben hasonlít és miben tér el a népi regösének József Attila *Regös énekétől*?

József Attila: Regös ének

regösének

B) Keressetek választ együttműködő csoportjaitokban az alábbi kérdésekre, oldjátok meg a feladatokat!

a) Milyen nyelvi-jelentésbeli összefüggést fedeztek fel a *regölés* és a *rejtem* szavak között?

b) Gyűjtsétek ki a versből az igéket!

c) Hogyan segítenek a különböző igealakok a vers értelmezésében?

d) Hogyan tagolják a verset tartalmi egységekre a különböző igealakok?

C) Keressetek választ együttműködő csoportjaitokban az alábbi kérdésekre!
Oldjátok meg a feladatokat!

- a) Keressetek ismétlődéseket a versben!
Húzzátok alá őket különbözőképpen!
- b) A sok ismétlés ellenére mégsem egyhangú a vers. Miért?

c) Mi a különbség a kétféle refrén között?
Milyen kapcsolatot fedeztek föl a *rejttem* és az *ejtem* szó között?

d) Keressetek a versben különösen szép rímpárokat! Keretezzétek be őket!

e) Indokoljátok meg, miért tetszettek a bekeretezett rímpárok!

f) Mi a különbség hangzás szempontjából az alábbi alliterációk között?

„Nép rozsa ring a rózsában,...”

„Váljon szénájuk szalmává,...”

„tányér tészta piócává...”

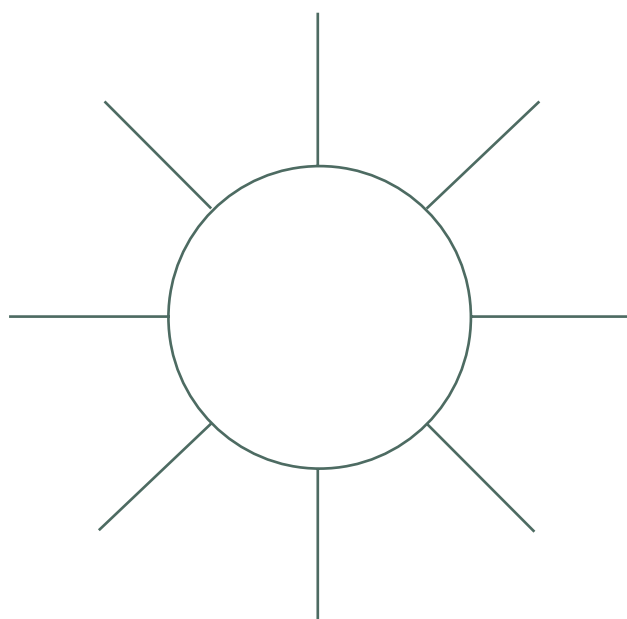
Gyűjtsetek még alliterációkat!

.....

.....

4. Szerintetek mitől „játékos” egy vers?

Az ábrát szükség szerint bővíthetitek!

5. Melyik versszak a téma, és melyek a variációi?

WEÖRES SÁNDOR: TÉMA ÉS VARIÁCIÓK

Ma szép nap van, csupa sugárzás, futkosnak a kutyák az árokszélen és mindenki remekül tölti az időt, még a rabkocsiból is nóta hangzik.

Ma szép sugárzás van, csupa idő, kutyáznak az árokszélek a futkosásban és a nap nótával tölt mindenkit, még a hangzásból is rabkocsi remekel.

Ma szép futkosás van, csupa mindenki, sugárzik az árokszél a kutyákra és az idő remekül tölti a napot, még a hangban is nóta rabkocsizik.

Ma szép kutya van, csupa futkosás, rabkocsi nótáz telten és mindenki hangosan remekel az árokszélen, még a napból is idő sugárzik.

.....

.....

Ma szép mindenki van, csupa remek, futkos a rabkocsi az árokszélen és a kutyák hangosan sugárzanak az időbe, még a nap is nótázva tölt.

Ma szép remek van, csupa hang, futkosás az árokszéli napon és idős rabkocsi sugárzik a kutyákra, még mindenki is töltésen nótázik.

Ma szép töltés van, csupa kutya, sugárzó nóta a napban és remekül időz mindenki a rabkocsiban, még a futkosás is hangosan árokszélezik.

Ma szép idő van, csupa rabkocsi, remek hang a futkosásban és kutyát tölt mindenki az árokszélen, még a nóta is sugárban napozik.

Ma szép rabkocsi van, csupa töltés, sugárzik a remek napba és kutyás árokszélek hangzanak a futkosásba, még az idő is nótázva mindenkizik.

Ma szép nóta van, csupa árokszél, kutyák remekelnek a töltésen és hangosan futkosva mindenki sugárzik, még a nap is rabkocsiban időz.

Ma szép hang van, csupa nap, futkos a nóta az árokszélen és remek rabkocsi sugárzik az időben, még a töltésen is mindenki kutyázik.

(Weöres Sándor: *Egybegyűjtött írások III.* Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1975. 183. p.)

- a) Hogyan lehet a variációkat létrehozni a témából?
Hasonlítsátok össze a témában és a variációkban szereplő mondatokat!
Miben különböznek egymástól?

- b) Keressetek szokatlan kifejezéseket, szavakat, szókapcsolatokat a szövegben!
Próbáljátok megfogalmazni, hogy milyen többletjelentést, új jelentést hoznak létre!

SZOKATLAN KIFEJEZÉSEK	TÖBBLET- VAGY ÚJ JELENTÉS

- c) Keressetek a variáció szövegéből néhány szép, rejtélyes vagy mulatságos szókapcsolatot, tagmondatot!
X-eljétek be, hogy a részletek költői és/vagy humoros hatást eredményeznek-e!
Ha mindkét állítás igaz a részletre, mindkét oszlopba tegyetek jelet!

SZÓKAPCSOLATOK, TAGMONDATOK	KÖLTŐI HATÁST EREDMÉNYEZ	HUMOROS A HATÁSA

- d) Felfedezhetők-e valamilyen (mondatépítési, sorrendi, szóalkotási) szabályok, megkötések a variációkban?
Fogalmazatok meg felszólító mondatban legalább négy variációalkotási szabályt! (A szabály részben a témához, részben az előző variációhoz való viszonyról szóljon!)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- e) Az ötödik variáció helyét kihagytuk. Próbáljátok megírni a közölt témához és variációkhoz azok mintáját követve!
- f) Próbáljátok az alábbi szokatlan szókapcsolatokat értelmezni!
Ahol azonosítható költői képpel (metaforával, metonímiával, szinesztéziával [érzékszervi benyomások keverésével], megszemélyesítéssel) találkoztok, ott nevezétek is nevén a képet!

„a nap nótával tölt mindenkit”:

.....

„az idő remekül tölti a napot”:

.....

„rabkocsi nótáz”:

.....

„a napból is idő sugárzik”:

.....

„a kutyák hangosan sugárzanak az időbe”:

.....

„még a nap is nótázva tölt”:

.....

6. Mivel kísérleteznek a költők?

- a) Szerintetek miről szólnak azok a versek, amelyeknek a címét felsoroljuk?

Ujjgyakorlat:

.....

Badarok:

.....

Emlékezet:

.....

- b) Olvassátok el a következő három Kosztolányi-verset!

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

UJJGyakorlat

Emlékezet,
könnyeiktől ázott, rég eltűnt betűkön
egy ékezet.

*

Emlékezet,
hajszolysz a múltba s ott mohó futásom
megfékezted.

*

Emlékezet,
mit abbahagytam, a csókot, a munkát
elvégezed.

*

Emlékezet,
jaj, megszakítom e fájó-bolondos
nyelvészetet.

BADAROK

Emlékezet:
száraz kacsót kívánok és magamnak,
nem lé-kezet.

Emlékezet:

Ó, Szerda és Nyugat, milyen kitűnő
szemlélek ezek.

Emlékezet:

titkos, mint dinnye, a föl nem szegett és
nem lékezett.

EMLÉKEZET

(Lélektani meghatározás)

Emlékezet,
most azt hiszed, volt, most meg azt hiszed, hogy
nem létezett.

(Ez talán inkább bölcseleti)

Emlékezet,

tebenned él és van, de hogy/ha meghalsz,
elvész veled.

(Regényes és ábrándos)

Emlékezet,

ledőljt tanyák, romok és régi sírok
mellé vezet.

(Alázatos, szomorú fohászzkodás)

Emlékezet,

rokkant barát, nyújtsd a világtalannak
szent fékezted.

(<http://mek.oszk.hu/00700/00753/html/vers0202.htm#30>)

c) Miről szólnak a versek valójában?

Ujjgyakorlat:

.....

Badarok:

.....

Emlékezet:

.....

d) Ha a három versből csak egyet választhatnátok, melyiket közölnétek egy verseskötetben?
Miért éppen azt?

.....

.....

.....

.....

e) A választott versből idézzetek nektek tetsző vagy érdekes, szokatlan költői képeket!

.....

.....

7. Költészet és játék

Hallgassátok meg Kosztolányi Dezső *A szegény kisgyermek panaszai* című versciklusának egy részletét!

A játék.

Az különös.
Gömbölyű és gyönyörű,
csodaszép és csodajó,
nyitható és csukható,

gomb és gömb és gyöngy, gyűrű.
 Bűvös kulcs és gyertya lángja,
 színes árnyék, ördöglámpa.
 Játsszom ennen-életemmel,
 bűvöcskázom minden árnyal,
 a padlóssal, a szobákkal,
 a fénnel, mely tovaszárnyal,
 a tükörrel fényt hajítok,
 a homoknak, a bokornak,
 s a nap – óriás aranypézt –
 hirtelen ölembe roskad.
 Játsszom két színes szememmel,
 a két kedves, pici kézzel,
 játszom játszó önmagammal,
 a kisgyermek is játékszer.
 Játsszom én és táncolok,
 látszom én, mint sok dolog.
 Látszom fénybe és tükörbe,
 játszom egyre, körbe-körbe.
 Játsszom én és néha este
 fölkelek,
 s játszom, hogy akik alusznak,
 gyerekek.

(<http://mek.oszk.hu/00700/00753/html/vers0202.htm#30>)

A) Ki a lírai én?

a) A versben a cím funkcióját annak első sora tölti be.
 Szerintetek miért ezt a megoldást választotta a szerző?

.....

.....

.....

b) Milyen a játék? Válaszoljatok a vers alapján egy szóval!

.....

c) Válaszoljatok ismét az előző kérdésre, de most részletesebben!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

d) Ki lehet a beszélő (lírai én) az első a sorokban?
Egy gyermek vagy egy felnőtt? Indokoljátok véleményeteket!

e) Írjátok ki azt a sort, amely megtöri a vers kezdeti lendületességét!

f) Ki lehet a beszélő (lírai én) ebben a sorban?
Egy gyermek vagy egy felnőtt? Indokoljátok véleményeteket!

g) A két nézőpont közül melyik érvényesül inkább? A gyereké vagy a felnőtt költőé?

h) Jelöljétek a vers további soraiban F betűvel, ahol a felnőtt, Gy betűvel pedig azokat a sorokat, ahol a gyermek a lírai én (beszélő)!

B) Ellentétek a versben

a) Ki lehet a beszélő (lírai én) az első sorokban? Egy gyermek vagy egy felnőtt?
Indokoljátok véleményeteket!

b) Írjátok ki azt a sort, amely megtöri a vers kezdeti lendületességét!

c) Ki lehet a beszélő (lírai én) ebben a sorban? Egy gyermek vagy egy felnőtt?
Indokoljátok véleményeteket!

d) Keressetek ellentéteket a versben!

- e) Hogyan jelenik meg az ellentét a gyermeki és a felnőtt nézőpont között?
Írjatok példákat!

- f) Mit jelentenek a gyermek és mit a felnőtt életében az alábbi verssorok?

VERSSOROK	GYERMEK	FELNŐTT
JÁTSZOM ENNEN- ÉLETEMMEL,		
BÚVÓCSKÁZOM MINDEN ÁRNNYAL,...		

- g) Keressetek ellentéteket a szemponttáblázatnak megfelelően!

SZEMPONTOK	GYERMEKNYELVI	FELNŐTTNYELVI
TÚLZÁS KIFEJEZÉSE		
HANGULATI ELEMÉK		
SZÓKINCS		
HANGTANI		

C) A rímek és a ritmus

- a) Ki lehet a beszélő (lírai én) az első sorokban? Egy gyermek vagy egy felnőtt?
Indokoljátok véleményeteket!

b) Írjátok ki azt a sort, amely megtöri a vers kezdeti lendületességét!

.....

c) Ki lehet a beszélő (lírai én) ebben a sorban? Egy gyermek vagy egy felnőtt?
Indokoljátok véleményed!

.....

.....

d) Keressétek meg az egymással rímelő sorvégeket a költeményben!
Jelöljétek a sorok mellett a már tanult módon kisbetűkkel a rímekeket!

e) Keressétek sor elején elhelyezkedő rímekeket!

f) Milyen kapcsolatot fedeztetek fel a rímelő sorok és a gyermek, illetve a felnőtt beszélő között?

.....

.....

g) Írjátok példákat a versből az alábbiak szerint!

alliteráció:

.....

gondolatpárhuzam:

.....

ismétlés:

8. Gondolj vissza a fejezetben eddig megtett tanulási folyamatodra, és gondos mérlegelés után töltsd ki az alábbi kilépőkártyát!

Kilépőkártya

Mi volt a legfontosabb, a saját életedben is hasznos dolog, amit a fejezetben a hangtanból és az olvasott versekből, a velük való foglalkozáskor értettél meg?

Hangtan:

.....

Olvasott versek:

.....

Mi volt a legérdekesebb rész a hangtanban?

.....

.....

.....

Melyik vers lett a kedvenced az olvasottak közül? Miért szereted?

.....

.....

.....

Milyen kérdésed vagy megjegyzésed van az eddigiekkel kapcsolatban?

.....

.....

.....